

PAŃSTWOWE MUZEUM ARCHEOLOGICZNE
W WARSZAWIE

BULETTIN
ARCHÉOLOGIQUE
POLONAIS

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE LXXIV

VARSOVIE 2023

WARSZAWA 2023

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE LXXIV

W 150. rocznicę
wydania przez Jana Zawiszę pierwszego tomu
„Wiadomości Archeologicznych”,
czyli
*Spostrzeżeń lat ostatnich w dziedzinie
starożytności krajowych*

REDAKTOR NACZELNY
EDITOR IN CHIEF

DR WOJCIECH BRZEZIŃSKI

SEKRETARZ REDAKCJI
MANAGING EDITOR

DR HAB. JACEK ANDRZEJOWSKI

CZŁONKOWIE REDAKCJI
EDITORS

GRAŻYNA ORLIŃSKA, RADOSŁAW PROCHOWICZ, KATARZYNA WATEMBORSKA-RAKOWSKA,
ANDRZEJ JACEK TOMASZEWSKI, KAJA JAROSZEWSKA

RADA NAUKOWA
SCIENTIFIC ADVISORY BOARD

PROF. DR HAB. WOJCIECH NOWAKOWSKI (Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Warszawskiego), PROF. DR AUDRONĖ BLIUJENĖ (Klaipėdos universitetas), PROF. DR HAB. CLAUS VON CARNAP-BORNHEIM (Stiftung Schleswig-Holsteinische Landesmuseen, Zentrum für Baltische und Skandinavische Archäologie, Schleswig), PROF. DR HAB. ZBIGNIEW KOBYLŃSKI (Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego), PROF. DR HAB. JERZY MAIK (Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk), PROF. DR HAB. DIETER QUAIST (Zentrum für Baltische und Skandinavische Archäologie, Schleswig), PROF. DR HAB. PAWEŁ VALDE-NOWAK (Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego)

CZASOPISMO RECENZOWANE ♦ PEER-REVIEWED JOURNAL

TŁUMACZENIA
TRANSLATION

KINGA BRZEZIŃSKA
JACEK ANDRZEJOWSKI, ELŻBIETA ZABŁOCKA

KOREKTA
PROOF-READING

AUTORZY, KATARZYNA WATEMBORSKA-RAKOWSKA

SKŁAD I ŁAMANIE
LAYOUT

JRJ

RYCINA NA OKŁADCE
COVER PICTURE

Okładka pierwszego tomu „Wiadomości Archeologicznych”
Cover of the first volume of “Wiadomości Archeologiczne”

© Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, 2023
© Autorzy, 2023

25^{lat} Mazowsze

Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie jest jednostką organizacyjną Samorządu Województwa Mazowieckiego

ADRES REDAKCJI
EDITORIAL OFFICE

Państwowe Muzeum Archeologiczne, ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa
tel.: +48 (22) 5044 841, +48 (22) 5044 813; fax: +48 (22) 831 51 95
e-mail: j.andrzejowski@wiadomosci-archeologiczne.pl

STRONA WWW
HOME PAGE

<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl>
<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl/en>

TOMY ARCHIWALNE
ARCHIVAL ISSUES

<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl/Archiwum>
<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl/Archive>

ISSN

0043-5082

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE LXXIV (2023)

SPIIS TREŚCI
CONTENTS

ROZPRAWY / PAPERS

- WOJCIECH NOWAKOWSKI „Wiadomości Archeologiczne” – panorama stu pięćdziesięciu lat polskiej archeologii pradziejowej 3
“Wiadomości Archeologiczne” – a Panorama of One Hundred and Fifty Years of Polish Prehistoric Archaeology
- ANNA STROBIN Jednoczęłowe klamry do pasa Kostrzewski typy Ib i IIb. 19
Zróżnicowanie – chronologia – inspiracje
One-Piece Belt-Hooks of Kostrzewski Types Ib and IIb.
Varieties – Chronology – Inspirations

MISCELLANEA / MISCELLANEA

- GRAŻYNA ORLIŃSKA O nagolennikach z Siwianki na wschodnim Mazowszu i nie tylko... 61
About the Siwianka Anklets from Eastern Mazovia and More...
- JOANNA ZAGÓRSKA-TELEGA Intrygujący pochówek kobiety z birtualnego cmentarzyska 85
MARCIN M. PRZYBYŁA w Kazimierzy Wielkiej, pow. kazimierski
ANITA SZCZEPANEK An Intriguing Female Burial from a Bi-ritual Cemetery
at Kazimierza Wielka, Kazimierza Wielka County
- JAN SCHUSTER Almost a Dozen already. The Next Princely Grave 107
at the Necropolis at Czarnówko in Pomerania
Już niemal tuzin. Kolejny grób książęcy na cmentarzysku w Czarnówku na Pomorzu
- ANDRZEJ KOKOWSKI Łyżeczki kosmetyczne z obszaru *Barbaricum* 149
MAREK FLOREK Cosmetic Spoons from the *Barbaricum*
- BARTŁOMIEJ MAKOWIECKI Szesnastowieczne kafle z herbem Starykoń z królewskich 165
LUCYNA SAMEK zamków na Wawelu i w Ojcowie w świetle wyników analizy
DARIUSZ WĘGRZYNEK porównawczej oraz badań fizyko-chemicznych
ZDZIŚŁAW STĘGOWSKI Sixteenth-century Tiles with the Starykoń Coat of Arms from the Royal Castles
ALEKSANDRA WANDZILAK of Wawel and Ojców in the Light of the Results of Comparative Analysis
PAWEŁ WRÓBEL and Physical and Chemical Studies
MICHAŁ WOJENKA
- ANDRZEJ KOKOWSKI In Search of Lost Archaeological Artefacts 183
WIEŃCZYŚŁAW NIEMIROWSKI W poszukiwaniu zaginionych zabytków archeologicznych

ODKRYCIA / DISCOVERIES

BARTŁOMIEJ KACZYŃSKI ŁUKASZ MAURZYCY STANASZEK	„Nieumyślne spowodowanie śmierci” na warszawskim Annopolu we wczesnej epoce żelaza 'Manslaughter' in the Warsaw Annopol in the Early Iron Age	191
AGATA GRZĘDZIELSKA	Archiwalne cmentarzysko w Zalcu (dawn. <i>Salza, Kr. Lötzen</i>) na Pojezierzu Mrągowskim odkryte na nowo – analiza zabytków z współczesnych badań powierzchniowych Archival Cemetery at Zalec (former <i>Salza, Kr. Lötzen</i>) in the Mrągowo Lakeland – Eediscovered. Analysis of Artefacts from Contemporary Field Surveys	202
VADŽIM BELÂVEC	Odlew z Čarnaŭčyc i zapinki typu Almgren 41 z ziem Białorusi A Cast from Čarnaŭčycy and Brooches of Almgren Type 41 from Belarus	217
MIKALAI PLAVINSKI	Antler Container from the Navasiolki Barrow Cemetery (Miadziel District, Minsk Region, Republic of Belarus) in the Collection of the State Archaeological Museum in Warsaw Pojemnik rogowy z cmentarzyska kurhanowego Nowosiółki (rejon miadziolski obwodu mińskiego, Republika Białoruś) w zbiorach Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie	227
SZYMON MOSAKOWSKI MARTA PIOTROWSKA MATEUSZ POPEK KONRAD LEWEK	Łódź jednopienna z Jeziora Lubikowskiego (woj. lubuskie) A Dugout from Lake Lubikowskie (Lubuskie Voivodeship)	238

WYKAZ SKRÓTÓW / ABBREVIATIONS

243

WOJCIECH NOWAKOWSKI

„WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE” – PANORAMA STU PIĘĆDZIESIĘCIU LAT POLSKIEJ ARCHEOLOGII PRADZIEJOWEJ

“WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE” – A PANORAMA OF ONE HUNDRED AND FIFTY YEARS
OF POLISH PREHISTORIC ARCHAEOLOGY

Abstract: *“Wiadomości Archeologiczne” was first published in 1873 as a journal of archaeology enthusiasts. This first edition consisted of only four volumes, which appeared at increasing intervals (1873–1882). Much more enduring was the next edition, issued since 1920, when “Wiadomości Archeologiczne” became a professional organ of state-supervised archaeological conservation. After a few years (1928), the issue of “Wiadomości Archeologiczne” was taken over by the State Archaeological Museum, which continues to publish the journal to this day. During the communist era, it managed to maintain its autonomy and high scientific level, despite the increasing publishing delays in the 1980s caused by the escalating crisis. These difficulties continued even after the turning point of 1989. “Wiadomości Archeologiczne” emerged from the crisis in the first decade of the 21st century as a yearbook with a modern layout and clear scientific profile.*

Słowa kluczowe: *„Wiadomości Archeologiczne”, historia archeologii polskiej*

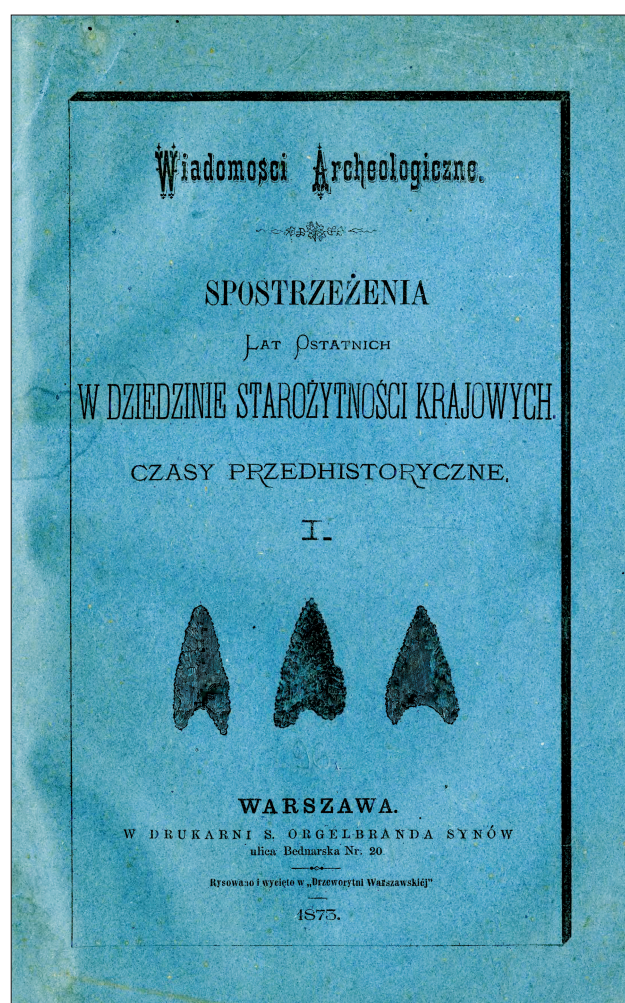
Keywords: *“Wiadomości Archeologiczne”, history of Polish archaeology*

Ostatnie półtora wieku to dla archeologii pradziejowej – nie tylko w Polsce – etap żmudnego przepoczwarczenia się z hobbystycznej działalności emocjonalnie zaangażowanych amatorów w profesjonalną dziedzinę nauki, uprawianą *sine ira et studio*. W przypadku polskiej archeologii specyfika polegała na obecności dodatkowych cezur, wyznaczanych przez obie wojny światowe, z których pierwsza skutkowałą odzyskaniem niepodległości, a druga – jej znacznym ograniczeniem. Z kolei lata powojenne dzieliły się na dodatkowe stadia, odmierzane kolejnymi kryzysami PRL, wraz z przełomem roku 1989, przesadnie optymistycznie uważanym wówczas za ostatni... Nicią Ariadny w tym labiryncie przemian wydaje się być periodyk, którego tomy swoją zarówno treścią, jak i formą ilustrują kolejne fazy kształtowania

się archeologii pradziejowej, zgodne z rytmem rozwoju polskiej humanistyki¹.

„Wiadomości Archeologiczne” są blisko pół wieku starsze niż jego obecny wydawca, ich pierwszy tom ukazał się bowiem już w 1873 roku (Ryc. 1). Podtytuł *Spostrzeżenia lat ostatnich w dziedzinie starożytności krajowych. Czasy przedhistoryczne*, wskazywał, że było to typowe dla drugiej połowy XIX wieku czasopismo skupiające wokół siebie ambitnych dyletantów, dążących do zaprezentowania swoich osiągnięć w badaniach, przede wszystkim

¹ Poniższy tekst nie pretenduje do roli oficjalnej historii „Wiadomości Archeologicznych”, lecz stanowi wyłącznie osobiste refleksje długoletniego czytelnika tego czasopisma naukowego.

Ryc. 1. Pierwszy tom „Wiadomości Archeologicznych” z roku 1873
Fig. 1. First volume of „Wiadomości Archeologiczne”, issued in 1873

terenowych, jak najszerszemu gremium². Podobne wydawnictwa powstawały wówczas we wszystkich krajach Europy³, przyczyniając się do rozwoju młodej dyscypliny, jaką była wówczas ta część archeologii, którą uważano za uzupełnienie archeologii klasycznej, skupionej na studiowaniu osiągnięć cywilizacji śródziemnomorskich. Owa „nieklasyczna” archeologia uchodziła zresztą wówczas za znacznie bliższą etnografii, co wyrażało się w częstym łączeniu badań w obu dziedzinach przez tych samych uczonych: przykładem na miarę europejską był Rudolf Virchow⁴, a w polskiej skali – Zygmunt Gloger⁵,

publikujący zresztą w już pierwszym tomie „Wiadomości Archeologicznych” artykuł poświęcony znaleziskom krzemiennym⁶.

W tym konkretnym przypadku trzeba jednak zwrócić uwagę na kontekst społeczny – podkreślał go osiemdziesiąt lat później Jerzy Antoniewicz pisząc, że „Wiadomości Archeologiczne” były odzwierciedleniem dążeń pozytywistycznych wychowanków Szkoły Głównej warszawskiej i jej kręgu⁷. Dwadzieścia lat po Powstaniu Styczniowym publikowanie *starożytności krajowych* stawało się, bowiem, niezależnie od intencji wydawcy, programem politycznym, ukierunkowanym na budowanie „u podstaw” realistycznej świadomości narodowej, wolnej od mitologii patriotycznej. Być może śladem takiego myślenia była wyraźna przewaga artykułów poświęconych znaleziskom z epoki kamienia, akcentujących rozwój cywilizacyjny, a pozbawionych z konieczności elementów martyrologii narodowej. Nie można jednak wykluczyć, że wynikało to z ówczesnego, „przyrodniczo-geologicznego” postrzegania archeologii, a także z osobistych zainteresowań autorów, w tym wspomnianego już Zygmunta Glogera⁸, oraz z preferencji wydawcy⁹.

Pierwsza edycja „Wiadomości Archeologicznych” miała tylko cztery tomy, które ukazywały się w coraz większych odstępach czasu (1873; 1874; 1876; 1882), co wydaje się wskazywać na narastające trudności w finansowaniu pisma, a zapewne także w wypełnieniu go treścią. Trzeba jednak zauważyć, że wśród opublikowanych wówczas tekstów pojawił się dwuczęściowy artykuł, którego tematykę można uznać za klamrę, spinającą te pierwsze woluminy ze znacznie późniejszymi tomami: był to opis znalezisk z Łęgonic¹⁰, przykuwających również znacznie później uwagę archeologów z kręgu kolejnych edycji tego czasopisma.

Po blisko czterdziestoletniej pauzie, w 1920 roku, „Wiadomości Archeologiczne” zostały wskrzeszone w zupełnie innej postaci, bo jako oficjalny organ państwowej instytucji konserwatorstwa archeologicznego (Ryc. 2). Czasopismo zostało wówczas poświęcone: 1) *metodom i organizacji pracy naukowej w przedmiocie prahistorji*; 2) *konserwatorstwu zabytków przeddziejowych*; 3) *muzeologii*, – oraz *znajdą w nim pomieszczenie*: 4) *sprawozdania z działalności konserwatorów okręgowych i naukowe opisy przeprowadzanych przez nich wykopalisk*; 5) *zarządzenia i komunikaty urzędowe w zakresie archeologii tudzież* 6) *dokładny przegląd ruchu naukowego i fachowe-*

² K. Musianowicz 1973, 129.

³ Por. choćby wydawane „za miedzą” „Památky archeologické a místopisné”, ukazujące się od 1854 roku (Praha; od 1913 roku jako „Památky archeologické”), czy „Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia” (Königsberg – od 1875).

⁴ S. Brather 2006.

⁵ J. Leńczuk, J. Ławski, Ł. Zabielski 2016; popularne przedstawienie archeologicznej aktywności Glogera – K. Burek 1977, 25–38.

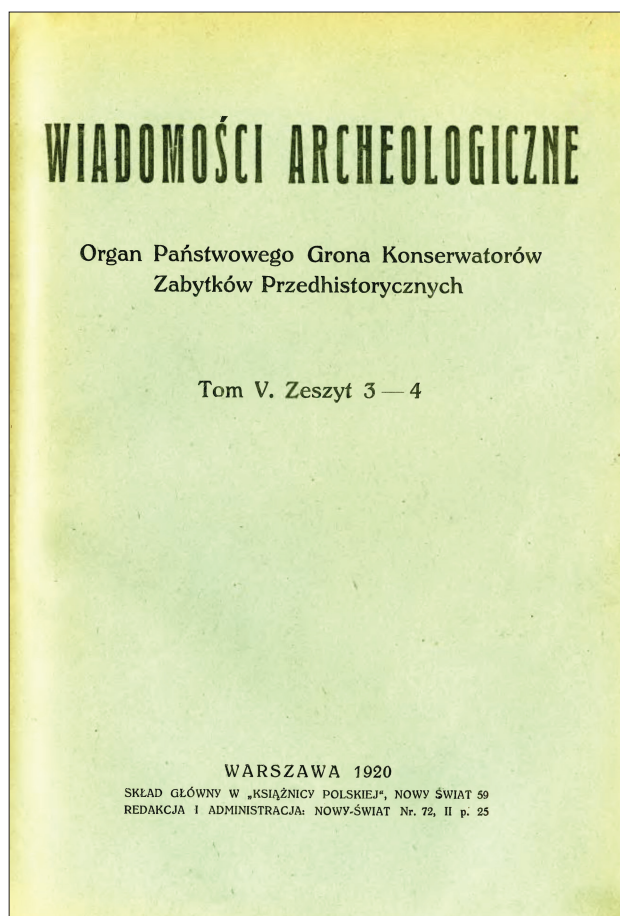
⁶ Z. Gloger 1873.

⁷ J. Antoniewicz 1956, 3.

⁸ Z. Gloger 1873; 1876a; 1876b; 1882.

⁹ Był nim Jan Zawisza (J. Wrońska 1989, 11), który w każdym tomie „Wiadomości Archeologicznych” zamieszczał swoje artykuły poświęcone epoce kamienia (J. Zawisza 1873; 1874; 1876; 1882a; 1882b).

¹⁰ K. Jagmin 1873; 1876.

Ryc. 2. Podwójny zeszyt V tomu „Wiadomości Archeologicznych”, wznowionych w 1920 roku jako czasopismo Państwowego Głównego Urzędu Konserwatorów Zabytków Przedhistorycznych

Fig. 2. Double volume V of “Wiadomości Archeologiczne”, reissued in 1920 as the journal of The State Council for Preservation of Prehistoric Monuments

go piśmiennictwa polskiego i obcego¹¹. Realizacji ambitnie postawionych zadań miało sprzyjać nadanie pismu formy kwartalnika w objętości 12–18 arkuszy rocznie¹² oraz powołanie sprawnego redaktora, którym został niespełna trzydziestoletni docent Uniwersytetu Warszawskiego Włodzimierz Antoniewicz¹³, wybijający się wówczas na czoło warszawskiego środowiska archeologicznego.

Już pierwszy, podwójny zeszyt nowych „Wiadomości Archeologicznych” potwierdzał przyjęcie tej nowej linii: otwierał go artykuł Włodzimierza Demetrykiewicza,

¹¹ W. ANTONIEWICZ 1920a, 2.

¹² W. ANTONIEWICZ 1920a, 2. Wbrew tej deklaracji pierwszy nowy tom składał się z dwóch zeszytów (V/1–2 i V/3–4), wydanych w cyklu półrocznym, a dwa kolejne (VI–VII) wyszły jako roczniki, natomiast tomy VIII i IX ukazały się ponownie w dwóch zeszytach (VIII/1 i VIII/2–4 oraz IX/1–2 i IX/3–4).

¹³ S.K. KOZŁOWSKI 2009, 27.

archeologa z dyplomem doktora praw¹⁴. W tekście tym przedłożono propozycje nowego urzędu instytucji publicznych przeznaczonych do badań naukowych nad wykopaliskami archeologicznymi w Polsce¹⁵. Duża część postulatów to klasyczne *desideria pia*¹⁶, pojawiające się wielokrotnie w polskim piśmiennictwie archeologicznym, zwłaszcza bezpośrednio po wojnach światowych¹⁷, uwagę zwraca jednak przewijające się przez cały tekst przekonanie, że ochrona zabytków archeologicznych powinna być oparta na sieci muzeów¹⁸, co udało się z ogromnym sukcesem zrealizować w okresie międzywojennym w bezpośrednim, zachodnim sąsiedztwie Polski¹⁹. Swoistym *signum temporis* jest natomiast poczucie zagrożenia, jakie stanowiskom archeologicznym mogłyby przynieść reforma rolna, która skutkowałaby przekazaniem większości gruntów w ręce *drobnego rolnika, rozorywującego pilnie z reguły wszystko i usuwającego gorliwie z gruntu wszelkie „kamienie” lub inne zawartości nieuprawne*²⁰. Polityka rolna kolejnych, międzywojennych rządów RP „szczęśliwie” zapobiegła temu niebezpieczeństwu...

Pierwszy zeszyt odrodzonych „Wiadomości Archeologicznych” w dziale *Materiały* zawierał – zgodnie z założeniami – *naukowe opisy przeprowadzanych (...) wykopalisk*, ilustrujące także zmianę pokoleń: obok jednego z ostatnich artykułów Erazma Majewskiego²¹, reprezentującego odchodzącą generację, czynną przed I wojną światową²², znalazły się tu publikacje Leona Kozłowskiego²³ i Romana Jakimowicza²⁴, zaś do działu *Drobne wiadomości* trafiły notatki autorstwa Włodzimierza Antoniewicza²⁵, Ludwika Sawickiego²⁶ i Stefana Krukowskiego²⁷, a więc badaczy, których aktywność

¹⁴ Na „prawnicze skrzywienie” Demetrykiewicza uskarżał się jego dawny student – J. KOSTRZEWSKI (1970, 61).

¹⁵ W. DEMETRYKIEWICZ 1920.

¹⁶ Por. projekt dość rewolucyjnej reorganizacji niemal całego muzealnictwa w Polsce (W. DEMETRYKIEWICZ 1920, 6).

¹⁷ Należały do nich plany powołania omnipotentnego, centralnego Instytutu Archeologii przedhistorycznej i wczesnodziejowej (W. DEMETRYKIEWICZ 1920, 17–19; por. także J. KOSTRZEWSKI 1920; E. BULANDA 1920), przedstawiane także po II wojnie światowej (por. G. LEŃCZYK 1945, 44–45) – na szczęście nigdy nie zrealizowane.

¹⁸ W. DEMETRYKIEWICZ 1920, 7–8, 12–13, 15.

¹⁹ Por. W. NOWAKOWSKI 2000.

²⁰ W. DEMETRYKIEWICZ 1920, 11. Por. (...) *nie prędko można się spodziewać zrozumienia znaczenia znalezisk i pomników przeddziejowych u nowych drobnych posiadaczy* (W. ANTONIEWICZ 1920b, 24). Nie kwestionując *meritum*, trudno jednak nie odczuć zdumienia wysokością więzy z kości słoniowej, w której żyli ówczesni luminarze polskiej archeologii.

²¹ E. MAJEWSKI 1920a. Por. także krótką notatkę: E. MAJEWSKI 1920b.

²² Por. J. WROŃSKA 1986, 22–61.

²³ L. KOZŁOWSKI 1920.

²⁴ R. JAKIMOWICZ 1920.

²⁵ W. ANTONIEWICZ 1920c; 1920d; 1920e.

²⁶ L. SAWICKI 1920.

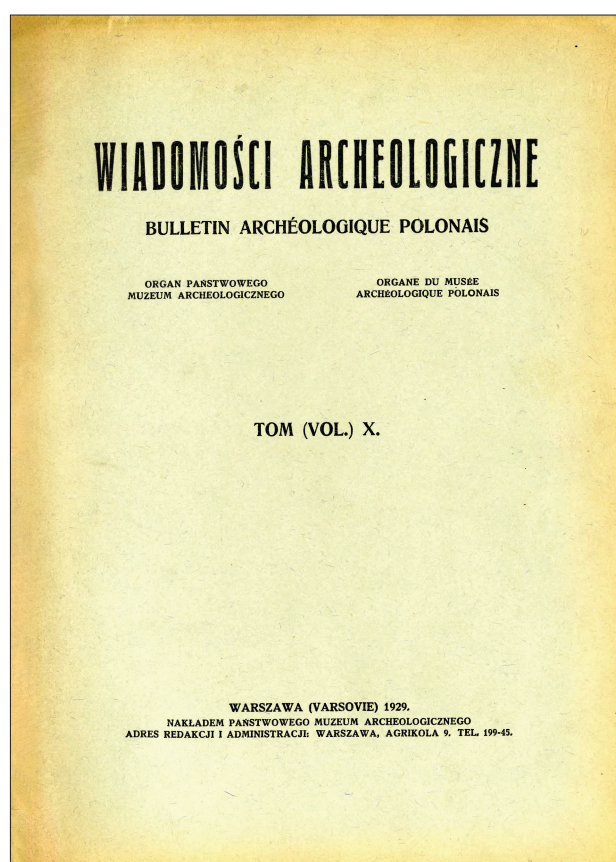
²⁷ S. KRUKOWSKI 1920.

naukowa znacząco wpłynęła na kształt polskiej archeologii w okresie międzywojennym²⁸. Podobnie wyglądały kolejne zeszyty i tomy „Wiadomości Archeologicznych”, powstające głównie przy udziale wymienionych wyżej autorów, choć stopniowo zaczęły się pojawiać prace młodszych archeologów²⁹.

Krąg współpracowników czasopisma obejmował wówczas profesjonalnych badaczy, powiązanych z uniwersytetami, czy państwowymi instytucjami ochrony zabytków – nowe „Wiadomości Archeologiczne” odbiegały więc pod tym względem od pierwszej, „amatorskiej” edycji. Owa profesjonalizacja i stabilizacja była wówczas typowa dla całej archeologii europejskiej. Wyraznym jednak mankamentem tej, w sumie pozytywnej tendencji było eliminowanie bezinteresownych entuzjastów, którzy nie umieli wpasować się w biurokratyczne ramy uprawiania archeologii, jako jednego ze zwykłych zawodów – taki był w sumie los Zygmunta Szmita³⁰, autora, publikującego regularnie w ówczesnej edycji „Wiadomości Archeologicznych”³¹.

Po tomie IX, którego dwa podwójne zeszyty ukazały się w dwóch kolejnych latach (1924 i 1925), nastąpiła przerwa aż do roku 1929, w którym wyszedł tom X, pierwszy noszący podtytuł *Organ Państwowego Muzeum Archeologicznego* (Ryc. 3). W tym samym zresztą tomie opublikowano *Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej*, powołujące do życia tę instytucję³². Jednocześnie doszło do „domknięcia” procedury zmiany redaktora „Wiadomości Archeologicznych”, rozpoczętej już przy przygotowywaniu tomu IX – funkcję tę objął Roman Jakimowicz, dyrektor świeżo utworzonego *Muzeum*. Zmiana sztytu nie wpłynęła na zawartość pisma, może tylko bardziej różnorodny stał się zestaw autorów. Nie poprawiła się też częstość ukazywania się: do końca okresu międzywojennego „Wiadomości Archeologiczne” wychodziły jako rocznik, przy czym już tylko dwukrotnie udało się doprowadzić do wydrukowania dwóch tomów rok po roku (XI i XII – 1932–1933; XIII i XIV – 1935–1936).

Wśród tekstów opublikowanych w latach trzydziestych uwagę zwraca *Pamiętnik Pierwszego Zjazdu Prehistoryków Polskich*, obradującego w 1927 roku: liczba uczestników – zaledwie trzydziestu³³ – potwierdza ówczesną słabość polskiego środowiska archeologicznego. W jednym z wystąpień, dotyczącym *prehistorji w nauczaniu*

Rys. 3. Tom X „Wiadomości Archeologicznych” z roku 1929 – po raz pierwszy wydanych jako czasopismo Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie

Fig. 3. Volume X of “Wiadomości Archeologiczne” of 1929 – first published as a periodical of the State Archaeological Museum in Warsaw

niu w szkołach średnich i seminarjach nauczycielskich³⁴, autor postulował nauczanie *prehistorji* w ramach kursu nauki historii, rozbudowanego najchętniej kosztem zajęć z matematyki³⁵. Wygospodarowany w ten sposób czas pozwoliłby na tę naukę (nie licząc wycieczek) poświęcić 12–14 godzin³⁶ – co wydaje się programem bardzo ambitnym, ale bez szans na zrealizowanie.

Największym przedsięwzięciem edytorskim był tom XVI, zaplanowany jako księga jubileuszowa stosunkowo jeszcze wówczas młodego, bo niespełna pięćdziesięcioletniego Józefa Kostrzewskiego. Zgodnie z zainteresowaniami jubilata wolumin ten zawierał artykuły poświęcone pradziejom od epoki brązu po wczesne średniowiecze, przy czym dostrzegalna jest nieobecność wśród autorów Włodzimierza Antoniewicza i Leona Ko-

²⁸ J. WROŃSKA 1986, 22–61, 128–144, 145–149; S.K. KOZŁOWSKI 2012, 93–125, 130–133, 138–142.

²⁹ Por. Z. PODKOWIŃSKA 1923.

³⁰ R. JAKIMOWICZ 1929; K. BUREK 1977, 49–55.

³¹ Z. SZMIT 1921; 1922; 1923; 1924.

³² ROZPORZĄDZENIE 1929.

³³ PAMIĘTNIK 1933, 1.

³⁴ S. DEDIO 1933; problematyka ta pojawiała się już w „Wiadomościach Archeologicznych” – por. W. ANTONIEWICZ 1921.

³⁵ S. DEDIO 1933, 18.

³⁶ S. DEDIO 1933, 19.

złowskiego³⁷, dwóch profesorów uniwersyteckich, konkurujących z Kostrzewskim o „rząd dusz” w polskiej archeologii. W dodatku obaj, jako zdeklarowani i czynni politycznie sanatorzy, mogli nie chcieć honorować endeka.

Spośród zamieszczonych tekstów najbliższy poglądom Kostrzewskiego był, bez wątpienia, artykuł ucznia jubilata, Konrada Jażdżewskiego³⁸ – tytuł zapowiadał istotne *przyczynki do zagadnienia tubylczości Słowian na ziemiach polskich*³⁹, ale treść raczej nie spełniła obietnic, o czym przesądziła chęć wykazania słuszności założonej tezy, że *od połowy 2 tysiąclecia przed Chr. prakolebką Prąsłowiańszczyzny było dorzecze Odry i Wisły*⁴⁰, przy braku argumentów na jej poparcie oraz słabości warsztatu naukowego autora. Nie chodzi tu przy tym o ocenę z punktu widzenia archeologii początków trzeciej dekady XXI wieku, lecz o skonfrontowanie analizy Jażdżewskiego z regułami przyjmowanymi w okresie międzywojennym. Bo nawet wówczas nie zostałyby uznane za w pełni wiarygodne oparcie datowania na znaleziskach ceramiki z jam odpadkowych⁴¹, traktowanych jako zamknięte zespoły, w dodatku bez zająknięcia się na temat ewentualnych układów stratygraficznych w ich wypełniskach. W sumie na podstawie kilku wielofazowych i wielokulturowych stanowisk Jażdżewski uznał wspomnianą *tubylczość Słowian* za udowodnioną, czego ilustracją miała być mapa *zasięgów kultur dorzecza Odry i Wisły od końca IV okr. ep. brązu do okr. wczesnohistorycznego*⁴², a więc zarówno *kultury łużyckiej pod koniec IV okresu epoki brązu*, jak i *wczesnohistorycznej kultury słowiańskiej około 800 r. po Chr.*⁴³.

W końcowej partii artykułu, mającej zapewne stanowić podsumowanie, lecz będącą raczej listą zarzutów pod adresem archeologii niemieckiej⁴⁴, Jażdżewskiego zaczęły wyraźnie ponosić emocje, co skutkowało pochopnymi stwierdzeniami wskazującymi na zaskakujący brak rozeznania w literaturze archeologicznej. Przykładem jest jego twierdzenie, że *Poważne wątpliwości budzi też germańskość tzw. kultury mazursko-germańskiej (!) („Masurgermanische Kultur”)*⁴⁵, bowiem określenie to, wprowadzone

do literatury blisko dwadzieścia lat wcześniej przez szwedzkiego badacza Nilsa Åberga⁴⁶, miało na celu zaakcentowanie synkretyzmu stylistycznego owej jednostki archeologicznej, określanej obecnie mianem „grupy olsztyńskiej”⁴⁷, bez prób przesądzania o przynależności etnicznej jej ludności⁴⁸. Zapał polemiczny zaprowadził zresztą Jażdżewskiego do zupełnego zaplątania się w argumentacji. Stwierdził on, bowiem, kategorycznie, że *Jedyną metodą rzeczywiście naukową i pewną jest śledzenie ciągłości linii rozwojowej kultur w kierunku wstecznym od znanych ku nieznanym*⁴⁹, w oczywisty sposób nie zdając sobie sprawy, że niemal dosłownie powtarza za największym „wrogiem”, Gustafem Kossinną, główną tezę jego głośnego referatu wygłoszonego w Kassel w 1895 roku⁵⁰.

Polemikę z Gustafem Kossinną prowadził też Zdzisław Durczewski, próbujący przy tej okazji bronić Kostrzewskiego przed nim samym, czyli wytłumaczyć go z zastosowania w dysertacji określeń „grupa burgundzka” i „grupa wandalska”⁵¹. Podsumowując swe rozważania osądzał, że *Zagadnienie pochodzenia późnolateńskich grobów jamowych należy dziś uznać za ostatecznie wyjaśnione. Pochodzenie ich z kultury łużyckiej nie może budzić najmniejszych wątpliwości*⁵². Ciągłość tradycji, wywodzących się z kultury łużyckiej, podkreślał też Kazimierz Salewicz konkludując, że *Groby kloszowe powstały w obrębie kultury łużyckiej samodzielnie, bez żadnego obcego wpływu*⁵³.

Poświęcenie tak wiele uwagi XVI tomowi „Wiadomości Archeologicznych” wydaje się uzasadnione, gdyż w dużym stopniu ilustrował on stan polskiej archeologii u schyłku okresu międzywojennego: widoczne jest skupienie się na znaleziskach z obszaru II Rzeczypospolitej, a co ważniejsze – niemal wszystkie teksty dotyczące archeologii pradziejowej starały się wykazać „tubylczość” Słowian⁵⁴, zajmowały się więc problemem nie budzącym

⁴⁶ N. ÅBERG 1919, 70–71.

⁴⁷ J. OKULICZ 1973, 476–491.

⁴⁸ Warto w tym miejscu przytoczyć opinię samego J. KOSTRZEWSKIEGO (1931, 17), że *około 500 r. pojawia się na terytorium Mazur i Galindii zespół nowych form o charakterze germańskim, który rozszerza się niebawem na resztę Prus Wschodnich*.

⁴⁹ K. JAŹDŻEWSKI 1948, 144.

⁵⁰ G. KOSSINNA (1896, 7) sformułował ją bardziej obrazowo: *Wir gehen nicht von dieser Urzeit aus vorwärts, sondern als richtige Seiler lieber rückwärts, indem wir den Faden möglichst an die Enden der Geschichte und Sprachforschung anknüpfen*.

⁵¹ Z. DURCZEWSKI 1948, 45–47. Bardziej uzasadnione i potrzebne byłoby poprawienie przyjmowanych przez J. Kostrzewskiego granic terytorialnych owej „grupy burgundzkiej”, czyli kultury oksywskiej według obecnej terminologii, sięgających rzekomo aż na południe od Bzury (por. J. KOSTRZEWSKI 1919, 238, 255 mapa).

⁵² Z. DURCZEWSKI 1948, 48.

⁵³ K. SALEWICZ 1948, 73.

⁵⁴ Oprócz wymienionych wyżej przykładów por.: *Kultura łużycka w swej czystej formie zajmowała terytorium, którego granice pokrywają się zupełnie z zasięgiem Słowian zachodnich w X w. po Chr. Terytorium*

³⁷ J. KOSTRZEWSKI (1970, 122–124, 131–134, 192–193, 211–213) wielokrotnie wspominał o swoich skomplikowanych relacjach z obu tymi archeologami.

³⁸ J. KOSTRZEWSKI 1970, 145–146; K. JAŹDŻEWSKI 1995, 45–50.

³⁹ K. JAŹDŻEWSKI 1948.

⁴⁰ K. JAŹDŻEWSKI 1948, 146.

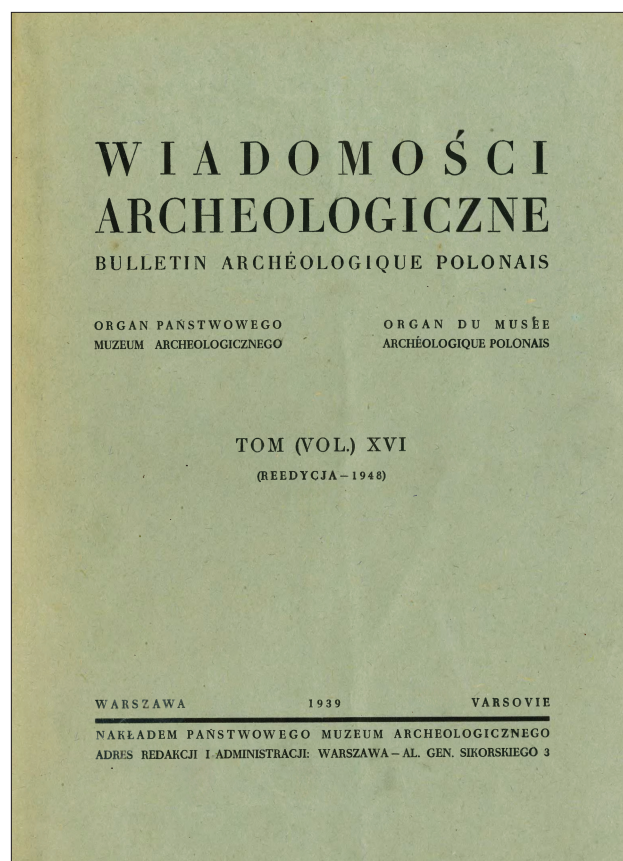
⁴¹ K. JAŹDŻEWSKI 1948, 109–114, tabl. I–XIII, XV–XIX.

⁴² K. JAŹDŻEWSKI 1948, tabl. XX.

⁴³ K. JAŹDŻEWSKI 1948, 154.

⁴⁴ Tylko z poczucia kronikarskiego obowiązku należy podać, że JAŹDŻEWSKI (1948, 146) datuje ukończenie swojego tekstu na 1 maja 1938, a więc kilka miesięcy przed polsko-niemieckim „braterstwem broni” przy rozbiórce Czechosłowacji.

⁴⁵ K. JAŹDŻEWSKI 1948, 142.

Ryc. 4. Tom XVI „Wiadomości Archeologicznych” z roku 1939 – odtworzony po wojnie i wydany w roku 1948

Fig. 4. Volume XVI of “Wiadomości Archeologiczne” of 1939 – reconstructed after the WWII and published in 1948

większego zainteresowania poza Polską, operując przy tym niekiedy niezbyt szczęśliwymi sformułowaniami⁵⁵. Dość powszechna była też polemika, niekiedy mocno emocjonalna, z badaczami niemieckimi. W sumie, polska archeologia prezentowana w jubileuszowym tomie,

to możemy uważać za rdzenne terytorium słowiańskie, praojczyznę Słowian (T. SULIMIRSKI 1948, 95); W I wieku po Chr. zajmuje ziemie dzisiejszej Polski środkowej i południowej szczep słowiańskich Wenedów, którego ośrodek wypada w okolicach ujścia Pilicy do Wisły. W skład tego szczepu wchodzi także słowiańscy Silingowie i Lugiowie (T. REYMAN 1948, 195); Wykopaliska te likwidują rzekomą lukę w osadnictwie na terenie Polski południowej i świadczą o jego wyraźnej ciągłości w obrębie epoki żelaznej oraz o charakterze słowiańskim. Wspólnie z innymi dowodzą, że kolebką Słowiańszczyzny jest obszar między Odrą a Wisłą (J. MARCINIAK 1948, 255); (...) ceramika słowiańska rozwija się od III w. po Chr. (W. HENSEL 1948, 288).

⁵⁵ Por. Świnia nie różni się od dawnej, a ludność wczesnohistoryczna, podobnie jak jej przodkowie kultury łużyckiej z okresu halsztackiego, hodowała ją głównie dla tłuszczu (E. LUBICZ-NIEZABITOWSKI 1948, 164) – przytoczenie „niezmienności” świni jak argumentu na rzecz niezmienności osadnictwa słowiańskiego wydaje się nienajlepszym pomysłem.

dedykowanym Józefowi Kostrzewskiemu, rysuje się jako dyscyplina dość zaściankowa, skoncentrowana na swoich wewnętrznych problemach, w dodatku z kompleksami wobec sąsiadów dysponujących większym doświadczeniem i lepszym warsztatem naukowym.

Tom XVI „Wiadomości Archeologicznych” był zarówno ostatnim przedwojennym, jak i pierwszym powojennym (Ryc. 4): jego zniszczenie w 1939 roku i odtworzenie w 1948 roku⁵⁶ – a więc w czasie, gdy „realny socjalizm” był jeszcze pudrowany, co pozwoliło na opublikowanie tekstów autorstwa emigrantów K. Salewicza i T. Sulimirskiego – oddaje w dużym skrócie losy całej Polski. W powojennej deklaracji, zawarto obietnicę redakcji, że czasopismo zostało zarezerwowane wyłącznie dla publikowania rozpraw i opracowań szczegółowych wyników prac badawczo-wykopaliskowych większych obiektów⁵⁷, czego jednak nie udało się w pełni dotrzymać.

Pierwszy, przygotowywany od podstaw, powojenny tom „Wiadomości Archeologicznych” wyszedł z wyraźnym opóźnieniem, dopiero w 1950 roku (Ryc. 5). Nie zawierał inauguracyjnych hołdów pod adresem „prezydenta” Bieruta, co stało się udziałem „Sprawozdań P.M.A.”⁵⁸, w którym to czasopiśmie, zgodnie z przywołaną wyżej deklaracją, miały być publikowane *Drobne prace o charakterze materiałowym, sprawozdania z literatury oraz sprawozdania z organizacyjnej, naukowej i konserwatorskiej działalności Państwowego Muzeum Archeologicznego*⁵⁹ – trudno ocenić, w której z wyliczonych kategorii mieściła się wspomniana laurka⁶⁰. Jednak to dzięki osłonie ze strony bratniego periodyku „Wiadomości Archeologiczne” mogły skupić się na kwestiach naukowych, w dodatku dwa artykuły w pierwszym zeszycie reprezentują archeologię bałtyjską⁶¹, która zresztą przez całą resztę XX wieku i początek następnego stulecia będzie jednym z głównych tematów w nim podejmowanych. Natomiast druga część tomu XVII, łącząca zeszyty 2–4, stanowi zaskakująco nowoczesną monografię neolitycznej osady w Ćmielowie, z imponującym nawet dziś zestawem analiz przyrodniczych⁶² – publikowanie materiałów z Ćmielowa kontynuowano zresztą w następnym tomie⁶³.

⁵⁶ L. SAWICKI 1948; absolutnym *curiosum* było niemieckie wydanie tego tomu do celów propagandowych jako prezentacji *Irrlehre*. Zawarta w przedmowie do tej edycji nadzieja, że *Die Zeitschrift „Wiadomości Archeologiczne” erfährt mit diesem Bände ihren Abschluß* (por. L. SAWICKI 1948, IX–X), jednak się nie spełniła.

⁵⁷ L. SAWICKI 1948, XI.

⁵⁸ „Sprawozdania P.M.A.” I/1–4, 1945–1947 (1948), 3–16.

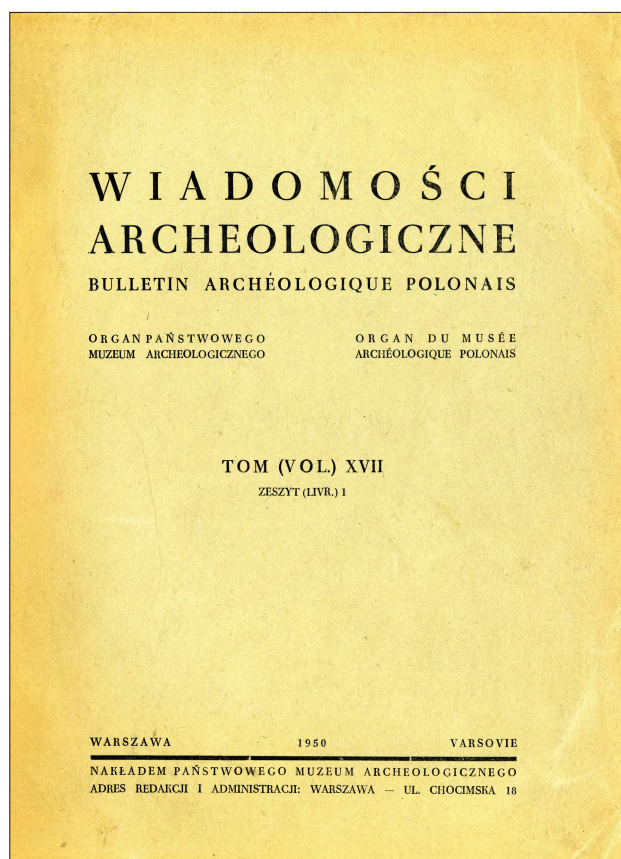
⁵⁹ L. SAWICKI 1948, XI.

⁶⁰ Bardzo krytyczną, choć jednak nieco przesadzoną ocenę „Sprawozdań P.M.A.” przedstawił A. ABRAMOWICZ (1991, 145–146).

⁶¹ J. ANTONIEWICZ 1950; J. MARCINIAK 1950.

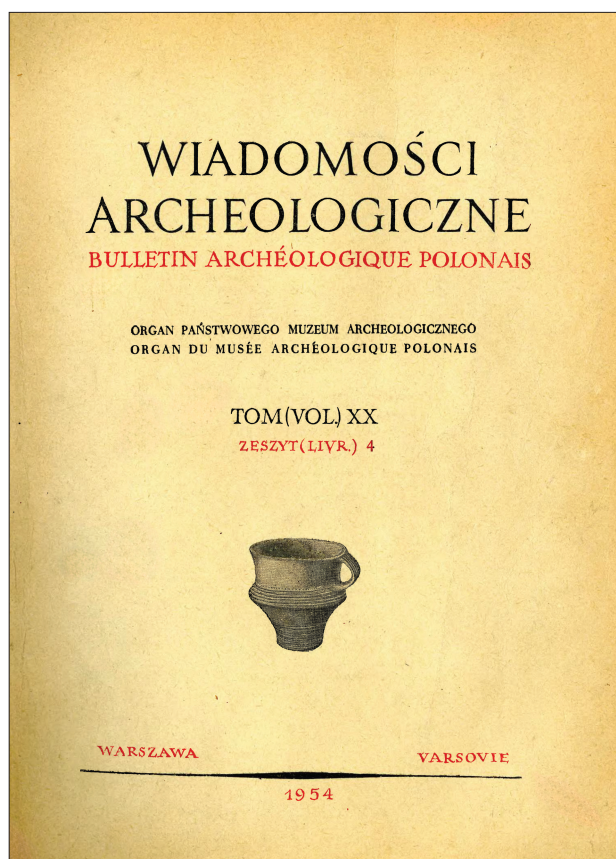
⁶² Z. PODKOWIŃSKA 1950; K. KRYSIAK 1950a; 1950b; B. ROSIŃSKI 1950.

⁶³ Z. PODKOWIŃSKA 1952; K. KRYSIAK 1952a; 1952b.

Ryc. 5. Pierwszy powojenny zeszyt „Wiadomości Archeologicznych”, wydany w roku 1950

Fig. 5. The first post-war volume of “Wiadomości Archeologiczne”, issued in 1950

Ryc. 6. Czwarty zeszyt XX tomu „Wiadomości Archeologicznych” z roku 1954 (wydany w styczniu 1955 roku)

Fig. 6. Fourth issue of the XX volume of “Wiadomości Archeologiczne” of 1954 (printed in January 1955)

Wysoki poziom naukowy nie uchronił jednak „Wiadomości Archeologicznych” od opublikowania nekrologu Stalina, co zresztą było przypadłością ogólnopolską. Trzeba jednak podkreślić, że w tym wypadku udało się ten serwitut ograniczyć do portretowej fotografii oraz przedruku oficjalnych komunikatów władz sowieckich i PRL-owskich, umieszczonych na nienumerowanych stronach na początku tomu⁶⁴. Można by w tym miejscu zadać złośliwe pytanie, czy pozytywnym efektem uczczenia „Przywódcy Światowego Proletariatu” nie było osiągnięcie wreszcie, od następnego tomu XX, mniej więcej kwartalnego rytmu wydawania zeszytów (Ryc. 6)⁶⁵, ale był to raczej efekt rozpoczynającej się – jeszcze bardzo

powolnej i niekonsekwentnej – „odwilży”, skutkującej stopniową poprawą sytuacji nauki i kultury.

Meandry ówczesnej sytuacji ilustruje zawartość kolejnych tomów „Wiadomości Archeologicznych”, w których obok tekstu wzywającego do rozwoju archeologii jako *nauki historycznej, która powinna badać sposób produkcji, czyli siły wytwórcze społeczeństwa i stosunki produkcji między ludźmi, by poznać prawa rządzące rozwojem społeczeństwa, gdyż to jest jej naczelnym zadaniem*⁶⁶, robiącego wrażenie wyjętego z instrukcji dla agitatora, pojawiał się artykuł Aleksandra Kamińskiego⁶⁷, którego wszystkie książki zaledwie kilka lat wcześniej usuwano z bibliotek⁶⁸, czy też publikacja materiałów z przedwojennych wykopalisk na Wileńszczyźnie⁶⁹, a zamiast czić

⁶⁴ WA XIX/1, 1953. Podobny manewr został bardzo zgrabnie powtórzony jedenaście lat później, gdy jako nekrolog ówczesnej formalnej głowy państwa zamieszczono fotografię Aleksandra Zawadzkiego wraz z reprodukcją jego wpisu do książki pamiątkowej PMA (WA XXX/1, 1964).

⁶⁵ Bardziej atrakcyjna stała się też okładka, która zaczęła być ozdobiana fotografiami lub rysunkami zabytków archeologicznych.

⁶⁶ W. SZAFRAŃSKI 1954, 107.

⁶⁷ A. KAMIŃSKI 1956a.

⁶⁸ Z. ŻMIGRODZKI 2002, 19, № 629; jako ciekawostkę można dodać, że „zaszczyt” ten Kamiński dzielił z Karolem Mayem, choć ten ostatni tak ciepło pisał o *czerwonych braciach*...

⁶⁹ H. CEHAŁ-HOŁUBOWICZOWA 1955; nie można wprawdzie wykluczyć, że w tym wypadku pewną rolę mogła odegrać pozycja męża

jubileusze partyjnych wodzów składano życzenia urodzinowe Józefowi Kostrzewskiemu⁷⁰.

O zmieniającej się sytuacji świadczy też postępująca transparentność – według dzisiejszej terminologii – w wydawaniu „Wiadomości Archeologicznych”: w pierwszych dwóch tomach (XVII i XVIII, 1950–1951) brak informacji o osobach redagujących czasopismo, natomiast w kolejnych pojawiło się najpierw nazwisko *Sekretarza Komitetu Redakcyjnego* (Jerzy Antoniewicz – tom XIX, 1953), a następnie skład owego *Komitetu* (Zdzisław Rajewski, ówczesny dyrektor PMA, i Jerzy Antoniewicz), funkcjonującego *przy współudziale Rady* (tom XX – 1954), której członkowie pozostali jednak anonimowi. Pełną informację podawał dopiero tom XXI, stanowiący *Skorowidz* zawartości wydanych wcześniej woluminów. Według wykazu zamieszczonego na odwrocie strony tytułowej *Komitet Redakcyjny* składał się z *Redaktora Naczelnego* (Zdzisław Rajewski) i *Sekretarza Redakcji* (Jerzy Antoniewicz), zaś w *Radzie Redakcyjnej* dominowali dyrektorzy muzeów, w tym wyspecjalizowanych placówek archeologicznych (Kraków, Łódź, Poznań), co jednoznacznie wskazuje na ukierunkowanie aktywności edytorskiej.

Zmiany następujące po „Polskim Październiku” sygnalizują też artykuły publikowane w „Wiadomościach Archeologicznych” od drugiej połowy lat pięćdziesiątych, prezentujące wyniki wykopalisk prowadzonych na Suwalszczyźnie⁷¹. Badania te były początkowo w dużym stopniu „inicjatywą oddolną”, która dopiero z czasem uzyskała ramy organizacyjne i nazwę *Kompleksowej Ekspedycji Jaćwieskiej*⁷² – kilka lat wcześniej taka spontaniczność byłaby niedopuszczalna. Uwagę zwraca też zestaw autorów: dominują wśród nich przedstawiciele pokolenia, które jako pierwsze po wojnie ukończyło regularne studia archeologiczne w połowie lat pięćdziesiątych⁷³. Generacja ta zaczynała wówczas stopniowo określać kierunki rozwoju polskiej archeologii, dominując w niej przez następne cztery dekady.

„Popaździernikowe” przemiany ograniczyły jednak zasięg oddziaływań „Wiadomości Archeologicznych”, gdyż powstające wówczas czasopisma regionalne również zaczęły publikować wyniki wykopalisk i odkryć archeolo-

gicznych. Szczególnie wyraźnie zaznaczyło się to w północno-wschodniej Polsce, gdzie miejscowe periodyki przejęły prezentację badań, których poprzednie sezony publikowano w „Wiadomościach Archeologicznych”⁷⁴. Jednocześnie wzrosła konkurencja wewnątrz wydawnictw Państwowego Muzeum Archeologicznego, bo wprawdzie na tomie V zakończono w 1953 roku wydawanie „Sprawozdań P.M.A.”⁷⁵, ale powstał nowy rocznik poświęcony archeologii pradziejowej, publikujący przede wszystkim duże opracowania materiałowe⁷⁶, ale zamieszczający też ambitne syntezę⁷⁷. W ten sposób „Wiadomości Archeologiczne” ominął słynny artykuł Aleksandra Gardawskiego⁷⁸, inicjujący dyskusję nad genezą kultury łużyckiej i interpretacją etniczną jej ludności⁷⁹. Poza nimi przebiegła również polemika na temat nekropoli „Amazonki” z Mazowsza i Podlasia⁸⁰, które w końcu lat siedemdziesiątych zdefiniowano jako cmentarzyska kultury wielbarskiej, chociaż to właśnie „Wiadomości Archeologiczne” były jednym z pierwszych miejsc publikacji „wielbarskich” materiałów⁸¹.

Pod koniec lat sześćdziesiątych zaczęły się jednak pojawiać ambitne artykuły syntetyczne, często „odcinki” większych prac⁸², w tym także rozdziały doktoratów⁸³ wspomnianego wyżej nowego, powojennego pokolenia polskich archeologów. Na czoło wysuwa się tu artykuł autorstwa Teresy Liany, poświęcony chronologii wczesnego okresu wpływów rzymskich w kulturze przeworskiej⁸⁴. Praca ta na kilkanaście lat ustaliła schemat chronologii względnej, a jednocześnie, wraz z całą serią publikacji wydrukowanych dość przypadkowo w tym samym roku 1970⁸⁵, sygnalizowała wychodzenie polskiej archeologii protohistorycznej z zaściankowej skamieliny niezmiennej, „prasłowiańskiej kultury wenedzkiej” o terytorium pokrywającym się z granicami PRL-u⁸⁶. Efektem było stworzenie nowego obrazu pradziejów ziem obecnej Pol-

⁷⁴ Por. np. R. ODOJ 1956; 1958.

⁷⁵ Wydany w 1956 roku tom VI zawierał wyłącznie indeks zawartości tomów I–V.

⁷⁶ A. KAMIŃSKI 1956b; J. ANTONIEWICZ, J. OKULICZ 1958; M. KACZYŃSKI 1958.

⁷⁷ J. WIELOWIEJSKI 1960; A. KIETLIŃSKA 1963.

⁷⁸ A. GARDAWSKI 1959.

⁷⁹ Por. polemikę – K. GODŁOWSKI 1962.

⁸⁰ Por. A. KEMPISTY 1968b; T. MALINOWSKI 1968; J. GURBA 1968.

⁸¹ T. LIANA, T. PIĘTKA-DĄBROWSKA 1962; T. DĄBROWSKA, T. LIANA 1963; A. KEMPISTY 1968a.

⁸² S.K. KOZŁOWSKI 1968; 1969.

⁸³ K. GODŁOWSKI 1969.

⁸⁴ T. LIANA 1970.

⁸⁵ T. DĄBROWSKA 1970; K. GODŁOWSKI 1970; J. OKULICZ 1970; R. WOŁĄGIEWICZ 1970.

⁸⁶ Por. W. CHMIELEWSKI, J. KOSTRZEWSKI, K. JAŹDŻEWSKI 1965, ryc. 86, 90, 94 – jedyną rozbieżnością była południowa część dawnych Prus Wschodnich, dokąd przed Wojciechem Sławnikowcem naprawdę już nie dało się wepchnąć żadnych Słowian...

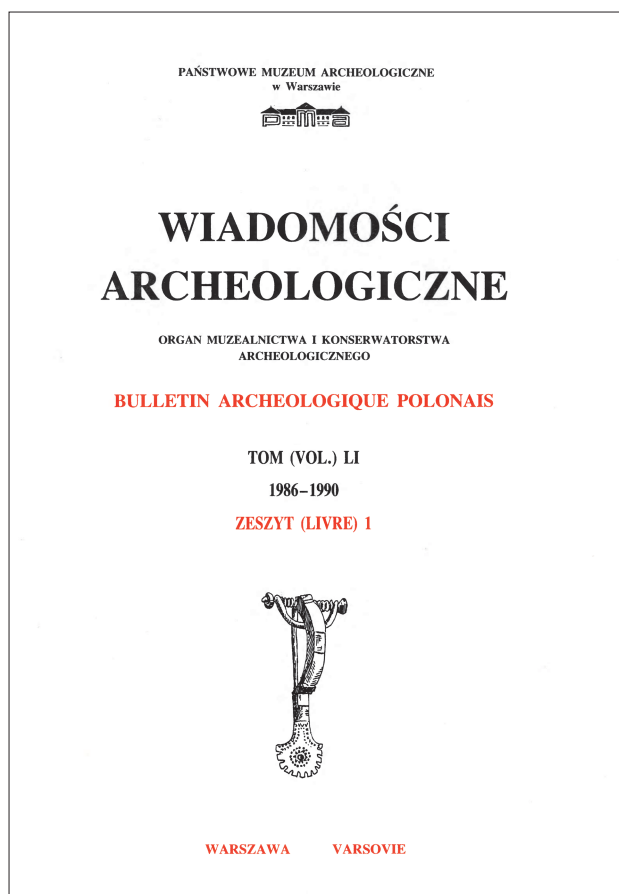
autorki (por. K. JAŹDŻEWSKI 1995, 133–134, 253–255, 260; też A. ABRAMOWICZ 1991, 149–150).

⁷⁰ WA XXIII/1, 1956 – od tego zeszytu zniknął podtytuł *Organ Państwowego Muzeum Archeologicznego*.

⁷¹ J. ANTONIEWICZ, M. KACZYŃSKI, J. OKULICZ J. 1956; 1958; J. ANTONIEWICZ 1961; 1963; D. JASKANIS, J. JASKANIS 1961; J. JASKANIS 1958; W. ZIEMLIŃSKA-ODOJOWA 1958; 1961; T. ŻUROWSKI 1958; 1961; 1963; M. KACZYŃSKI 1961; J. OKULICZ 1961; 1963; W. SZYMAŃSKI 1961.

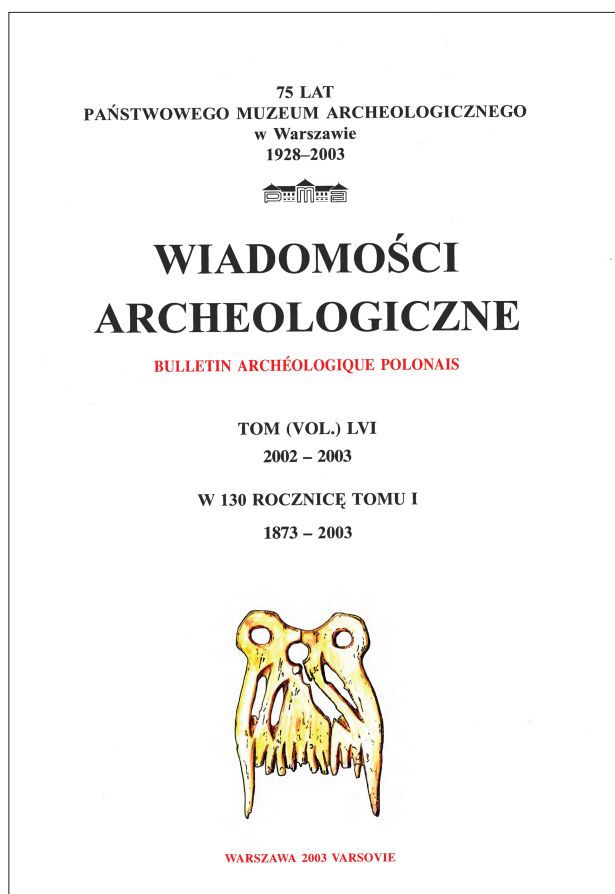
⁷² D. JASKANIS 1961; K. BUREK 1977, 83–127.

⁷³ Np. T. HILDT-WĘGRZYNOWICZ 1957; 1959; T. LIANA, T. PIĘTKA-DĄBROWSKA 1958; Z. WOŹNIAK 1960; T. PIĘTKA-DĄBROWSKA 1960; 1961; J. DĄBROWSKI 1961.

Ryc. 7. Pierwszy zeszyt LI tomu „Wiadomości Archeologicznych” za lata 1986–1990 (wydany w roku 1991)

Fig. 7. First volume LI of “Wiadomości Archeologiczne” for the years 1986–1990 (printed in 1991)

Ryc. 8. Tom LVI „Wiadomości Archeologicznych” za lata 2002–2003, wydany w roku 2003 – 130 lat po ukazaniu się tomu I

Fig. 8. Volume LVI of “Wiadomości Archeologiczne” for the years 2002–2003, published in 2003 – 130 years after the first volume was published

ski u schyłku 1. tysiąclecia p.n.e. i w pierwszej połowie 1. tysiąclecia n.e.⁸⁷

Za swego rodzaju manifest wiary w otwierające się, nowe możliwości badawcze można też uznać zamieszczenie w jednym z zeszytów z 1974 roku kilku artykułów poświęconych *Archeologicznemu Zdjęciu Polski*⁸⁸ – nadzieje na dynamiczny rozwój badań terenowych rozwiął jednak kryzys gospodarczy i „późnogierkowska” degrengolada, której demoralizujące działanie nie ominęło także środowisk naukowych. Ogólnopolskie problemy drugiej połowy lat siedemdziesiątych dotknęły też „Wiadomości Archeologicznych”, które od 1977 roku zostały zredukowane do dwóch zeszytów rocznie, przy czym, jak się wydaje, obok obiektywnych trudności, pewną rolę odegrać

mogło objęcie pisma, po Zdzisławie Rajewskim⁸⁹, przez nowego redaktora⁹⁰, preferującego wyraźnie inny wzór uprawiania archeologii – za ilustrację tej nowej koncepcji można uznać „peruwiański” zeszyt czasopisma⁹¹. Jasnym punktem z tego czasu był natomiast „powrót do Łęgonic”⁹², stanowiący klamrę spinającą ten etap „Wiadomości Archeologicznych” zarówno z ich pierwszą edycją⁹³, jak i z kolejną mutacją z początków następnego tysiąclecia⁹⁴.

⁸⁹ „Wiadomości Archeologiczne” uczciły pamięć swego wieloletniego Redaktora zeszytem zbierającym jego drobne prace (WA XXXIX/4, 1974).

⁹⁰ Najtrafniejszą charakterystyką wydaje się cytaty z Herodota, który w podobnej sytuacji pisał: *znam wprowadzić jego imię, ale chętnie je zapominam* – Her., IV, 43; przekład S. HAMMER (1959, 289).

⁹¹ WA XL/4, 1975.

⁹² T. LIANA 1976a; 1976b.

⁹³ Por. K. JAGMIN 1873; 1876; por. także T. LIANA 1973.

⁹⁴ T. LIANA 2005.

⁸⁷ Por. K. GODŁOWSKI 1976; 1985; R. WOŁĄGIEWICZ 1981; Prahistoria ziem polskich, tom V.

⁸⁸ J. KOWALCZYK 1974; R. MAZUROWSKI 1974; K. KOWALSKI 1974; S. WOYDA 1974.

Pogłębiający się kryzys skutkował w latach osiemnastych coraz dłuższymi cyklami wydawniczymi – pod koniec tej dekady opóźnienie sięgało już sześciu lat⁹⁵. Z drugiej strony sytuacja ta umożliwiła profilowanie poszczególnych zeszytów, których głównymi tematami stała się epoka kamienia⁹⁶, epoka brązu wraz z wczesną epoką żelaza⁹⁷, czy archeologia bałtyjska⁹⁸ (Ryc. 7). Przy wszystkich trudnościach „Wiadomości Archeologiczne” stały się w tym czasie forum, na którym mogli prezentować wyniki swoich badań przedstawiciele kolejnej generacji polskich archeologów, w tym młodzi pracownicy Państwowego Muzeum Archeologicznego⁹⁹, ściągnięci do tej instytucji przez Jana Jaskanisa, jej dyrektora od 1981 roku¹⁰⁰.

Kolejna wielka zmiana „ogólnopolska” w 1989 roku nie mogła gwałtownie poprawić sytuacji „Wiadomości Archeologicznych” – opóźnienia w ukazywaniu się kolejnych zeszytów zdarzały się do końca ostatniej dekady XX wieku¹⁰¹, co skłoniło redakcję do przekształcenia czasopisma w rocznik¹⁰². Jednocześnie rozwój technik drukarskich i introligatorskich umożliwił zastosowanie twardej oprawy¹⁰³ oraz coraz szersze wprowadzanie wielobarwnych ilustracji¹⁰⁴.

Od pierwszego „kolorowego”, jubileuszowego tomu LVI, wydanego *W 130 rocznicę tomu I* oraz na siedemdziesięciopięciolate Państwowego Muzeum Archeologicznego, zrezygnowano również z podtytułu *Organ muzealnictwa i konserwatorstwa archeologicznego* (Ryc. 8) – decyzja ta odzwierciedlała profil pisma, koncentrującego się na prezentowaniu wyników badań naukowych, co odpowiadało zadaniom instytucji,

która, zgodnie z przywoływanym wyżej *Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej*, została powołana jako *państwowy zakład naukowo-badawczy*¹⁰⁵. Konsekwencją było rozrastanie się działu *Rozprawy*, w którym coraz częściej ukazywały się artykuły w językach kongresowych¹⁰⁶, zaś w dziale *Materiały* zaczęły dominować obszerne monografie stanowisk¹⁰⁷. Jednocześnie doszło do wyraźnego rozszerzenia spektrum na tematykę wykraczającą poza państwowe granice Polski¹⁰⁸. „Wiadomości Archeologiczne” III Rzeczypospolitej wyraźnie uniknęły więc słabości z lat międzywojennych.

Najnowsze tomy, których wartość dla zilustrowania panoramy polskiej archeologii pradziejowej trudno jeszcze ocenić, przyniosły kolejne unowocześnienie szaty graficznej oraz publikacje najmłodszej generacji archeologów¹⁰⁹, znów wyrastających i studiujących w zupełnie innych warunkach, niż ich poprzednicy. Pozostaje mieć nadzieję, że to nowe, dopiero wkraczające w życie naukowe pokolenie będzie mogło kształtować obraz polskiej archeologii *sine ira et studio*, bez przeżywania ogólnopolskich kataklizmów i kryzysów naukowych, wypełniając potrzebnymi treściami kolejne woluminy „Wiadomości Archeologicznych”.

Prof. dr hab. Wojciech Nowakowski
Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Warszawskiego
Krakowskie Przedmieście 26/28
PL 00-927 Warszawa
samland@wp.pl
<https://orcid.org/0000-0002-2040-7487>

BIBLIOGRAFIA

- ABRAMOWICZ A. 1991: *Historia archeologii polskiej. XIX i XX wiek*, Warszawa–Łódź („Oficyna Bibliofilów” Sp. z o.o.).
ANDRZEJOWSKA M. 1988: *Cmentarzysko kultury grobów kłosiszowych w Sulbinach, woj. siedleckie*, WA XLIX/1 (1984/1988), 109–138.
ANTONIEWICZ J. 1950: *Józef Naroński, polski inwentaryzator grodzisk w XVII wieku w Prusach*, WA XVII/1, 1–24.

- ANTONIEWICZ J. 1956: *Przedmowa*, WA XXI (1955/1956), 3–5.
ANTONIEWICZ J. 1961: *Badania kurhanów z okresu rzymskiego dokonane w 1957 r. w miejscowości Szwajcaria, pow. Suwałki*, WA XXVII, 1–26.
ANTONIEWICZ J. 1963: *Wyniki badań przeprowadzonych w latach 1958–1960 na cmentarzysku w miejscowości Szwajcaria, pow. Suwałki*, WA XXIX/2, 166–192.
ANTONIEWICZ J., KACZYŃSKI M., OKULICZ J. 1956: *Sprawozdanie z badań w 1955 r. na cmentarzysku kurhanowym*

⁹⁵ WA XLIX/2, 1983 (1989).

⁹⁶ WA XLVII/2, 1982 (1985); XLIX/2, 1983 (1989).

⁹⁷ WA L/2, 1985 (1990).

⁹⁸ WA LI/1, 1986–1990 (1991).

⁹⁹ Por. np. M. ANDRZEJOWSKA 1988; G. DMOCHOWSKA 1988a; 1988b; 1990; S. SAŁACIŃSKI, M. ZALEWSKI 1988; S. SAŁACIŃSKI 1989; A. BITNER-WRÓBLEWSKA 1991; K. CZARNECKA 1991.

¹⁰⁰ W. BRZEZIŃSKI 2021.

¹⁰¹ Por. WA LIII/2, 1993–1994 (1997).

¹⁰² WA LIV, 1999–2001 (2001).

¹⁰³ WA LIII/2, 1993–1994 (1997).

¹⁰⁴ WA LVI, 2002–2003 (2003).

¹⁰⁵ *ROZPORZĄDZENIE* 1929; por. W. NOWAKOWSKI 2003, 7.

¹⁰⁶ Por. np. A. CIEŚLIŃSKI 2013; A. BLIUJENÉ 2016.

¹⁰⁷ Por. np. A. MACIAŁOWICZ 2006; I. SZTER 2010.

¹⁰⁸ Por. np. L. SAWICKA, G. GRIŽAS 2007; J. BORKOWSKI 2010; R. BLAND 2017; C. von CARNAP-BORNHEIM, U. ICKERODT, E. SIEGLOFF 2017; J. SCHUSTER 2017; I. BRUÁKO, A. DZIGOVSKIJ, R. MADYDA-LEGUTKO 2018.

¹⁰⁹ Por. np. S. CHRUPEK 2019; M. BACZEWSKI 2021; B. KACZYŃSKI, A. GRZĘDZIŁSKA 2022.

- w miejsc. Szwajcaria, pow. Suwałki, WA XXIII/4, 308–326.
- ANTONIEWICZ J., KACZYŃSKI M., OKULICZ J. 1958: Wyniki badań przeprowadzonych w 1956 r. w miejscowości Szwajcaria, pow. Suwałki, WA XXV/1, 22–57.
- ANTONIEWICZ J., OKULICZ J. 1958: Sprawozdanie z prac wykopaliskowych, przeprowadzonych w latach 1951–1954 w Jeziorku, pow. Giżycko, MS III, 7–69.
- ANTONIEWICZ W. 1920a: Od Redakcji, WA V/1–2, 1–2.
- ANTONIEWICZ W. 1920b: Jak wyzyskać reformę rolną dla prahistorji?, WA V/1–2, 24–26.
- ANTONIEWICZ W. 1920c: [W. A.], Zabytki przedhistoryczne z ziem Polski w zbiorach cesarskich w Wiedniu, WA V/1–2, 91–93.
- ANTONIEWICZ W. 1920d: [W. A.] Wykopaliska w Iwaniu w pow. Zaleszczyckim, WA V/1–2, 95.
- ANTONIEWICZ W. 1920e: [W. A.] Fibula bronzowa rzymska w Zawadach w pow. Częstochowskim, WA V/1–2, 95–96.
- ANTONIEWICZ W. 1921: Archeologia przedhistoryczna jako przedmiot nauczania, WA VI, 1–10.
- ÅBERG N. 1919: Ostpreußen in der Völkerwanderungszeit, Uppsala-Leipzig (A.-B. Akademiska Bokhandeln / Otto Harrassowitz).
- BACZEWSKI M. 2021: Nowe materiały kultury wielbarskiej z Pojezierza Iławskiego – Jawty Wielkie, pow. iławski, WA LXXII, 177–191.
- BITNER-WRÓBLEWSKA A. 1991: Zapinki z gwiaździstą i łopatkowatą nóżką z południowo-wschodnich wybrzeży Bałtyku, WA LI/1, 1986–1990, 49–80.
- BLAND R. 2017: Ustawa Treasure Act i program Portable Antiquities Scheme w Anglii i Walii, WA LXVIII, 3–11.
- BLIUJENĖ A. 2016: On Both Sides of the Middle Reaches of the Nemunas River. A New Approach to Old Problems, WA LXVII, 3–35.
- BORKOWSKI J. 2010: Neolityczne i wczesnobrązowe materiały z miejscowości Kuty na Ukrainie, WA LXI (2009–2010), 165–200.
- BRATHER S. 2006: Virchow, Rudolf Ludwig Carl, [w:] RGA² 25, 434–439.
- BRUĀKO I., DZIGOVSKIJ A., MADYDA-LEGUTKO R. 2018: Central European Belt Fittings from Sarmatian Burial at Kartal on the Lower Danube, WA LXIX, 25–49.
- BRZEZIŃSKI W. 2021: Jan Jaskanis – dyrektor Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie, [w:] A. Bitner-Wróblewska, B. Sałacińska, S. Sałaciński (red.), Różne oblicza archeologii. Pamięci Jana Jaskanisa, Warszawa (Państwowe Muzeum Archeologiczne), 105–116.
- BULANDA E. 1920: Projekt statutu Państwowego Instytutu Archeologicznego, WA V/1–2, 84–86.
- BUREK K. 1977: Starożytnicy i archeolodzy. Z dziejów badań archeologicznych na Białostocczyźnie, Olsztyn (Wydawnictwo Pojezierze).
- CARNAP-BORNHEIM C. VON, ICKERODT U., SIEGLOFF E. 2017: Archeologia landu Szlezwik-Holsztyn a archeologia dektorystyczna, WA LXVIII, 13–18.
- CEHAŁ-HOŁUBOWICZOWA H. 1955: Cmentarzisko kurhanowe z VI i VII w. w miejsc. Karmazyny koło miasta Troki w Litewskiej S. R. R., WA XXII/3–4, 312–331.
- CHMIELEWSKI W., KOSTRZEWSKI J., JAŹDŻEWSKI K. 1965: Pradzieje Polski, Wrocław (Ossolineum).
- CHRUPEK S. 2019: Ceramika kultur oksywskiej i wielbarskiej z Pucka na Pomorzu Wschodnim, WA LXX, 203–210.
- CIEŚLIŃSKI A. 2013: The Presence of Flat Graves at the Burial Mound Cemeteries of the Wielbark Culture in Northern and Eastern Poland, WA LXIV, 49–84.
- CZARNECKA K. 1991: Brązowa ozdoba emaliowana z cmentarzyska kultury wielbarskiej w Brulinie-Koskach, woj. łomżyńskie, WA LI/1, 1986–1990, 99–104.
- DĄBROWSKA T. 1970: Z problematyki późnego okresu lateńskiego na terenach Polski Wschodniej, WA XXXV/3, 275–285.
- DĄBROWSKA T., LIANA T. 1963: Sprawozdanie z prac wykopaliskowych w Werbkowicach-Kotorowie, pow. Hrubieszów w 1960 r., WA XXIX/1, 44–59.
- DĄBROWSKI J. 1961: Badania na grodzisku Łęcze pow. Elbląg w roku 1958, WA XXVI/3–4, 266–272.
- DEDIO S. 1933: O uwzględnianiu prehistorji w nauczaniu w szkołach średnich i seminarjach nauczycielskich, WA XII, 15–26.
- DEMETRYKIEWICZ W. 1920: W sprawie gruntownej reformy i nowego urzędnictwa instytucji publicznych przeznaczonych do badań naukowych nad wykopaliskami archeologicznymi w Polsce, jakoteż dla umiejętnej ich ochrony, WA V/1–2, 3–20.
- DMOCHOWSKA G. 1988a: Materiały z odkryć przypadkowych z epoki brązu, wczesnej epoki żelaza i średniowiecza znalezione w okolicach Stalowej Woli, woj. tarnobrzskie, WA XLIX/1 (1984/1988), 81–92.
- DMOCHOWSKA G. 1988b: Wyniki badań powierzchniowych przeprowadzonych na terenie gm. Łomazy, woj. białsko-podlaskie, WA XLIX/1 (1984/1988), 139–146.
- DMOCHOWSKA G. 1990: Ornamentyka wyrobów metalowych i naczyń grupy tarnobrzskiej kultury łużyckiej, WA L/2 (1985), 51–94.
- DURCZEWSKI Z. 1948: Zagadnienie grobów jamowych w kulturze łużyckiej i późniejszych ich nawiązań, WA XVI (1939–1948), 35–52.
- GARDAWSKI A. 1959: Plemiona kultury trzcinieckiej w Polsce, MS V, 7–189.
- GŁOGER Z. 1873: Osady nad Niemnem i na Podlasiu z czasów użytku krzemienia, WA I, 97–124.
- GŁOGER Z. 1876a: Osady z czasów użytku krzemienia pod Kobylinem, Zambrzycami i Zalesiem, WA III, 115–119.
- GŁOGER Z. 1876b: Osady z czasów użytku krzemienia pod Sieniąwą, Szczakową i Borkiem fałęckim, WA III, 120–124.
- GŁOGER Z. 1882: Wołyń i wykopaliska moszczanickie ze zbioru ś. p. Ludwika Pawłowskiego, WA IV, 80–97.
- GODŁOWSKI K. 1962: Uwagi o niektórych zagadnieniach interpretacji źródeł archeologicznych (na marginesie pracy A. Gardawskiego „Plemiona kultury trzcinieckiej w Polsce”), PMMAE 8, 79–102.

- GODŁOWSKI K. 1969: *Budownictwo, rozplanowanie i wielkość osad kultury przeworskiej na Górnym Śląsku*, WA XXXIV/3–4, 305–331.
- GODŁOWSKI K. 1970: *The Chronology of the Late Roman and Early Migration Periods in Central Europe*, ZNUJ CCXVII – Prace Archeologiczne 11, Kraków (Uniwersytet Jagielloński).
- GODŁOWSKI K. 1976: (red.) *Kultury archeologiczne i strefy kulturowe w Europie Środkowej w okresie wpływów rzymskich*, ZNUJ CCCCXXII – Prace Archeologiczne 22, Kraków (Uniwersytet Jagielloński).
- GODŁOWSKI K. 1985: *Przemiany kulturowe i osadnicze w południowej i środkowej Polsce w młodszym okresie przedrzymskim i w okresie rzymskim*, Wrocław (Ossolineum).
- GURBA J. 1968: *Tacyt o nich nie wspomina*, ZOW XXXIV/4, 259–261.
- HAMMER S. 1959: *Herodot, Dzieje. Z języka greckiego przełożył i opracował Seweryn Hammer. Wydanie drugie*, Warszawa (Spółdzielnia Wydawnicza „Czytelnik”).
- HENSEL W. 1948: *Gród wczesnodziejowy w Klecku w pow. gnieźnieńskim*, WA XVI (1939–1948), 265–303.
- HILDT-WĘGRZYNOWICZ T. 1957: *Sprawozdanie z badań osady kultury łużyckiej we wsi Kamionka Nadbużna, pow. Ostrów Mazowiecka, przeprowadzonych w latach 1955–1956*, WA XXIV/4, 307–323.
- HILDT-WĘGRZYNOWICZ T. 1959: *Sprawozdanie z badań w 1957 r. osadnictwa łużyckiego w miejscowości Kamionka Nadbużna, pow. Ostrów Mazowiecka*, WA XXVI/1–2, 9–17.
- JAGMIN K. 1873: *Opis mogiły-kurhanu pod Łęgonicami i wydobytych z niej przedmiotów*, WA I, 141–155.
- JAGMIN K. 1876: *Opis Mogiły (kurhanu) pod Łęgonicami i wydobytych z niej przedmiotów. II*, WA III, 83–93.
- JAKIMOWICZ R. 1920: *Zbiór wykopalisk przedhistorycznych w Muzeum Piotrkowskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego*, WA V/1–2, 56–64.
- JAKIMOWICZ R. 1929: *Ś.p. Zygmunt Szmit*, WA X, 305–311.
- JASKANIS D. 1961: *Konferencja organizacyjna Kompleksowej Ekspedycji Jaćwieskiej*, RB I, 371–375.
- JASKANIS D., JASKANIS J. 1961: *Sprawozdanie z badań w 1956 r. na cmentarzysku kurhanowym w miejscowości Osowa, pow. Suwałki*, WA XXVII/1, 27–48.
- JASKANIS J. 1958: *Sprawozdanie z badań w 1957 r. na cmentarzysku kurhanowym w miejscowości Osowa, pow. Suwałki*, WA XXVII/1, 75–98.
- JAŻDŻEWSKI K. 1948: *Kujawskie przyczynki do zagadnienia tubylczości Słowian na ziemiach polskich*, WA XVI (1939–1948), 106–161.
- JAŻDŻEWSKI K. 1995: *Pamiętniki. Wspomnienia polskiego archeologa XX wieku*, Łódź (Wydawnictwo Fundacji Badań Archeologicznych imienia Profesora Konrada Jażdżewskiego).
- KACZYŃSKI B., GRZĘDZIŁSKA A. 2022: *Unique Sanguisuga-type Brooch from Former Prussia-Museum*, WA LXXIII, 245–252.
- KACZYŃSKI M. 1958: *Dwa cmentarzyska kurhanowe z V – VI wieku we wsi Prudziszki, pow. Suwałki*, MS III, 115–153.
- KACZYŃSKI M. 1961: *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych w 1957 r. na cmentarzysku kurhanowym we wsi Bilwinowo pow. Suwałki*, WA XXVII/1, 90–99.
- KAMIŃSKI A. 1956a: *Z badań nad pograniczem polsko-rusko-jaćwieskim w rejonie rzeki Sliny*, WA XXIII/2, 131–168.
- KAMIŃSKI A. 1956b: *Materiały do bibliografii archeologicznej Jaćwieży od I do XIII w.*, MS I, 193–273.
- KEMPISTY A. 1968a: *Birytualne cmentarzysko z późnego okresu rzymskiego w miejscowości Brulino-Koski, pow. Ostrów Mazowiecka*, WA XXXII/3–4, 409–450.
- KEMPISTY A. 1968b: *„Późnorzymskie” cmentarzyska kobiece na Mazowszu wschodnim*, ZOW XXXIV/3, 174–177.
- KIETLIŃSKA A. 1963: *Struktura społeczna ludności kultury przeworskiej*, MS IX, 7–97.
- KOSSINNA G. 1896: *Die vorgeschichtliche Ausbreitung der Germanen in Deutschland*, „Zeitschrift des Vereins für Volkskunde” 6, 1–14.
- KOSTRZEWSKI J. 1919: *Die ostgermanische Kultur der Spätlatènezeit*, Mannus-Bibliothek 18–19, Leipzig-Würzburg (Curt Kabitzsch Verlag).
- KOSTRZEWSKI J. 1920: *W sprawie Instytutu Prehistorycznego*, WA V/1–2, 27–29.
- KOSTRZEWSKI J. 1931: *Zabytki przedhistoryczne Prus Wschodnich*, Poznań (Uniwersytet Poznański).
- KOSTRZEWSKI J. 1970: *Z mego życia. Pamiętnik*, Wrocław (Ossolineum).
- KOWALCZYK J. 1974: *Badania powierzchniowe palącym zadaniem archeologii*, WA XXXIX/1, 28–31.
- KOWALSKI K. 1974: *Badania powierzchniowe w archeologii*, WA XXXIX/1, 40–43.
- KOZŁOWSKI L. 1920: *Cmentarzysko ciałopalne łużyckie z III-go okresu epoki brzozywej na uroczysku Wysylek w Iwanowicach (pow. Miechowski)*, WA V/1, 43–55.
- KOZŁOWSKI S.K. 1968: *Z problematyki polskiego mezolitu – kultura majdanowska (czerwonoborecka)*, WA XXXIII/2, 153–166.
- KOZŁOWSKI S.K. 1969: *Z problematyki polskiego mezolitu. Wybrane zagadnienia z pradziejów dorzecza górnej i środkowej Wisły we wczesnym holocenie*, WA XXXIV/1, 70–149.
- KOZŁOWSKI S.K. 2009: *Włodzimierz Antoniewicz, profesor z Warszawy*, Warszawa (Państwowe Muzeum Archeologiczne).
- KOZŁOWSKI S.K. 2012: *Tak wiele, tak nieliczni. Młoda archeologia polska 1905–1928*, Warszawa-Łódź (Ośrodek Badań nad Antykem Europy Południowo-Wschodniej UW – Instytut Archeologii UŁ).
- KRUKOWSKI S. 1920: *Materiały archeologiczne z b. Królestwa Polskiego w Rosji*, WA V/1–2, 86–91.
- KRYSIĄK K. 1950a: *Zabytki pochodzenia zwierzęcego z osady neolitycznej w Ćmielowie, pow. Opatów*, WA XVII/2–4, 147–154.
- KRYSIĄK K. 1950b: *Szczątki zwierzęce z osady neolitycznej w Ćmielowie, pow. Opatów*, WA XVII/2–4, 165–228.
- KRYSIĄK K. 1952a: *Zabytki pochodzenia zwierzęcego z osady neolitycznej w Ćmielowie*, WA XVIII/3–4 (1951/1952), 243–250.

- KRYSIAK K. 1952b: *Szczątki zwierzęce z osady neolitycznej w Ćmielowie*, WA XVIII/3–4 (1951/1952), 251–290.
- LEŃCZYK G. 1945: *Sprawozdanie z konferencji prehistoryków polskich, odbytej z Poznaniu dnia 26. VIII. 45 r. pod przewodnictwem prof. Uniw. Pozn. dra Józefa Kostrzewskiego*, ZOW XIX/9–12, 42–45.
- LEOŃCZUK J., ŁAWSKI J., ZABIELSKI Ł. 2016: (red.) *Zygmunt Gloger, pisarz, myśliciel, uczony*, Colloquia Orientalia Białostocensia. Literatura/Historia 25, Białystok (Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego).
- LIANA T. 1970: *Chronologia względna kultury przeworskiej we wczesnym okresie rzymskim*, WA XXXV/4, 429–487.
- LIANA T. 1973: *Wykopiska Kaliksta Jagmina w Łęgonicach Małych, pow. Opoczno*, WA XXXVIII/2, 309–329.
- LIANA T. 1976a: *Kurhan i cmentarzysko płaskie kultury przeworskiej na stan. II w Łęgonicach Małych, pow. Opoczno*, WA XLI/1, 64–127.
- LIANA T. 1976b: *Cmentarzysko kultury przeworskiej w Łęgonicach Małych, gm. Odrzywół, woj. radomskie, na stanowisku I*, WA XLI/4, 461–488.
- LIANA T. 2005: *Osada z młodszego okresu rzymskiego w Łęgonicach Małych, pow. grójecki*, WA LVII, 241–295.
- LIANA T., PIĘTKA-DĄBROWSKA T. 1958: *Sprawozdanie z badań w 1957 r. osadnictwa łужиckiego w Biskupinie, pow. Żnin*, WA XXV/3, 202–211.
- LIANA T., PIĘTKA-DĄBROWSKA T. 1962: *Sprawozdanie z badań ratowniczych przeprowadzonych w 1959 r. na stanowisku I w Werbkowicach-Kotorowie, pow. Hrubieszów*, WA XXVIII/2, 142–173.
- LUBICZ-NIEZABITOWSKI E. 1948: *Hodowla zwierząt, łowiectwo i rybactwo u mieszkańców Polski zachodniej w okresie halstattkim (r. 700–400 przed Chr.) i wczesnohistorycznym (r. 600–1100 po Chr.)*, WA XVI, 1939–1948, 162–169.
- MACIAŁOWICZ A. 2006: *Cmentarzysko kultury przeworskiej z młodszego okresu przedrzymskiego w Suchodole, pow. sochaczewski*, WA LVIII, 283–369.
- MAJEWSKI E. 1920a: *Notatki prehistoryczne z pow. Stopnickiego*, WA V/1–2, 40–42.
- MAJEWSKI E. 1920b: *Bransoleta bronzowa z Krasek (pow. Turecki)*, WA V/1–2, 95.
- MALINOWSKI T. 1968: *Czy Amazonki były na Mazowszu wschodnim*, ZOW XXXIV/4, 255–258.
- MARCINIAK J. 1948: *Przyczynki do zagadnienia ciągłości osadnictwa na ziemiach polskich w świetle badań wykopaliskowych w Złotej w pow. Sandomierskim*, WA XVI (1939–1948), 233–258.
- MARCINIAK J. 1950: *Dwa cmentarzyska ciałopalne z okresu rzymskiego w Judzikach i Bargłowie Dwornym, pow. Augustów*, WA XVII/1, 47–76.
- MAZUROWSKI R. 1974: *Możliwości poznawcze badań powierzchniowych*, WA XXXIX/1, 32–39.
- MUSIAŃCZAK K. 1973: „*Wiadomości Archeologiczne*” przed stu laty, WA XXXVIII/2, 129–138.
- NOWAKOWSKI W. 2000: *Bodendenkmalpflege in östlichen Provinzen Preußens vor 1945*, „*Archäologisches Nachrichtenblatt*” 5/2, 201–206.
- NOWAKOWSKI W. 2003: *Działalność naukowa PMA*, WA LVI, 2002–2003, 7–11.
- ODOJ R. 1956: *Sprawozdanie z prac wykopaliskowych w miejscowości Równina Dolna, pow. Kętrzyn*, WA XXIII/2, 177–196.
- ODOJ R. 1958: *Sprawozdanie z prac wykopaliskowych, przeprowadzonych w Równinie Dolnej, pow. Kętrzyn w 1956 i 1957 r.*, RO I, 117–156.
- OKULICZ J. 1961: *Sprawozdanie z badań, przeprowadzonych w 1958 r. na osadzie pod „Zamczyskiem” w miejscowości Osinki, pow. Suwałki*, WA XXVII/1, 82–89.
- OKULICZ J. 1963: *Sprawozdanie z badań, przeprowadzonych w 1959 r. na osadzie i grodzisku w Osinkach, pow. Suwałki*, WA XXVII/2, 193–209.
- OKULICZ J. 1970: *Studia nad przemianami kulturowymi i osadniczymi w okresie rzymskim na Pomorzu Wschodnim, Mazowszu i Podlasiu*, APolski XV/2, 419–497.
- OKULICZ J. 1973: *Pradzieje ziem pruskich od późnego paleolitu do VII w. n.e.*, Wrocław (Ossolineum).
- PAMIĘTNIK 1933: [bez autora] *Pamiętnik Pierwszego Zjazdu Prehistoryków Polskich*, WA XII, 1–2.
- PIĘTKA-DĄBROWSKA T. 1960: *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w miejscowości Domaradzyn pow. Łowicz*, WA XXVI/1, 225–230.
- PIĘTKA-DĄBROWSKA T. 1961: *Przyczynki do znajomości okresu od I do VI w.n.e. z międzyrzecza Dniepru i Bugu*, WA XXVII/2, 217–240.
- PODKOWIŃSKA Z. 1923: *Zbiór wykopalisk Muzeum Ziemi Sandomierskiej Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Sandomierzu*, WA VIII/1, 28–48.
- PODKOWIŃSKA Z. 1950: *Osada neolityczna na górze Gawroniec w Ćmielowie, pow. Opatów*, WA XVII/2–4, 95–146.
- PODKOWIŃSKA Z. 1952: *Prace wykopaliskowe na stanowisku „Gawroniec-Pałyga” w Ćmielowie, w pow. opatowskim 1950 r.*, WA XVIII/3–4, 1951/1952, 201–242.
- REYMAN T. 1948: *Zespół importów rzymskich z grobu ciałopalnego w Giebuttowie, w pow. krakowskim*, WA XVI (1939–1948), 178–200.
- ROSIŃSKI B. 1950: *O szczątkach kostnych ludzkich odkrytych w osadzie neolitycznej na górze Gawroniec w Ćmielowie, pow. Opatów*, WA XVII/2–4, 155–164.
- ROZPORZĄDZENIE 1929: *Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o Państwowym Muzeum Archeologicznym (Dziennik Ustaw R.P. Nr. 36 z 24 marca 1928 r. poz. 346)*, WA X, 176–177.
- SALEWICZ K. 1948: *Cmentarzysko łужицке w Małusach Wielkich i zagadnienie związków kultury łужицkiej z tzw. „kulturą grobów klozowych”*, WA XVI (1939–1948), 53–75.
- SAŁACIŃSKI S. 1989: *Zbiór krzemiennych narzędzi retuszowanych z badań powierzchniowych S. Krukowskiego na stanowisku kultury pucharów lejkowatych „Gawroniec” w Ćmielowie, woj. tarnobrzeskie*, WA XLIX/2, 247–260.
- SAŁACIŃSKI S., ZALEWSKI M. 1988: *Materiały z przypadkowych odkryć z epoki kamienia znalezione w Stalowej Woli, woj. tarnobrzeskie*, WA XLIX/1, 75–80.
- SAWICKA L., GRIŽAS G. 2007: *Mogiła Wielkoludów... Szwedów*

- czy konfederatów. *Cmentarzysko kurhanowe w Pakalniszkach (północna Litwa) w świetle badań Marii Butymówny w 1897 roku*, WA LIX, 165–202.
- SAWICKI L. 1920: *Zabytki przedhistoryczne z okolic Wrociszewa, w pow. Grójeckim*, WA V/1–2, 94.
- SAWICKI L. 1948: *Przedmowa*, WA XVI (1939–1948), VII–XI.
- SCHUSTER J. 2017: *Sypiając z wrogiem? Potencjał badawczy amatorskiej „archeologii detektorystycznej” na przykładzie zabytków z okresu wpływów rzymskich i okresu wędrówek ludów z lat 2006–2014, odkrytych w kraju związkowym Szlezwik-Holsztyn*, WA LXVIII, 19–31.
- SULIMIRSKI T. 1948: *Kultura łużycka a Scytowie*, WA XVI (1939–1948), 76–100.
- SZAFRAŃSKI W. 1954: *Z badań nad epoką patriarchalnej wspólnoty pierwotnej*, WA XX/2, 107–133.
- SZMIT Z. 1921: *Groby z okresu lateńskiego i rzymskiego na cm. „Kozarówka” w Drohiczyne nad Bugiem*, WA VI, 61–70.
- SZMIT Z. 1922: *Sprawozdanie z poszukiwań archeologicznych w Hryniewiczach Wielkich koło Bielska Podlaskiego*, WA VII, 107–120.
- SZMIT Z. 1923: *Cmentarz lateńsko-rzymski „Kozarówka” w Drohiczyne nad Bugiem*, WA VIII/2–4, 152–175.
- SZMIT Z. 1924: *Notatki archeologiczne z Drohiczyzna nad Bugiem*, WA IX/1–2, 124–125.
- SZTER I. 2010: *Cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich i z okresu wędrówek ludów w Kamieniu na Pojezierzu Mazurskim*, WA LXI (2009–2010), 201–331.
- SZYMAŃSKI W. 1961: *Cmentarzysko kurhanowe z V–VI: wieku w miejscowości Nieszki pow. Suwałki*, WA XXVII/1, 100–104.
- WIELOWIEJSKI J. 1960: *Przemiany gospodarczo-społeczne u ludności południowej Polski w okresie późnolateńskim i rzymskim*, MS VI, 5–426.
- WOŁĄGIEWICZ R. 1970: *Napływ importów rzymskich do Europy na północ od Dunaju*, APolski XV/1, 1970, 207–252.
- WOŁĄGIEWICZ R. 1981: *Kultura wielbarska – problemy interpretacji etnicznej*, [w:] T. Malinowski (red.), *Problemy kultury wielbarskiej*, Słupsk (Wyższa Szkoła Pedagogiczna), 79–106.
- WOYDA S. 1974: *O pracach nad zdjęciem archeologicznym terenu Mazowsza i Podlasia*, WA XXXIX/1, 44–47.
- WOŹNIAK Z. 1960: *Chronologia celtyckich cmentarzysk w Polsce*, WA XXVI/3–4 (1959–1960), 119–141.
- WROŃSKA J. 1986: *Archeolodzy warszawscy na początku XX wieku*, Wrocław (Ossolineum).
- WROŃSKA J. 1989: *Archeologia w periodykach warszawskich w drugiej połowie XIX wieku*, Wrocław (Ossolineum).
- ZAWISZA J. 1873: *Niedźwiedź jaskiniowy (ursus spelaeus) z Jaskini Łokietkowej w Ojcowie*, WA I, 1–7.
- ZAWISZA J. 1874: *Jaskinia Mamuta w dolinie Wierchowskiej w okolicy Ojcowa i Krakowa położona*, WA II, 3–23.
- ZAWISZA J. 1876: *Dalsze poszukiwania w Jaskini Mamuta w czerwcu 1874 (Wierchowie 50° 10' szerokości północnej)*, WA III, 125–139.
- ZAWISZA J. 1882a: *Poszukiwania w Jaskini Mamuta 1877 i 1878*, WA IV, 1–30.
- ZAWISZA J. 1882b: *Jeleń olbrzymi – cervus megaceros-hibernicus*, WA IV, 31–39.
- ZIEMIŃSKA-ODOJOWA W. 1958: *Sprawozdanie z badań w 1956 r. na cmentarzysku kurhanowym w miejscowości Żywa Woda, pow. Suwałki*, WA XXV/1–2, 96–106.
- ZIEMIŃSKA-ODOJOWA W. 1961: *Sprawozdanie z badań w roku 1957–1958 na cmentarzysku kurhanowym z okresu rzymskiego w miejscowości Żywa Woda, pow. Suwałki*, WA XXVII/1, 49–57.
- ŻMIGRODZKI Z. 2002: (ed.) *Cenzura PRL. Wykaz książek podlegających niezwłocznemu wycofaniu 1 X 1951 r.*, Wrocław (Nortom).
- ŻUROWSKI T. 1958: *Sprawozdanie z badań cmentarzysk kurhanowych we wsi Szurpiły pow. Suwałki*, WA XXV/1–2, 107–130.
- ŻUROWSKI T. 1961: *Sprawozdanie z badań w 1957 r. cmentarzyska kurhanowego na stanowisku 2 we wsi Szurpiły pow. Suwałki*, WA XXVII/1, 58–81.
- ŻUROWSKI T. 1963: *Cmentarzysko ciałopalne na stanowisku 2 we wsi Szurpiły, pow. Suwałki, na podstawie wykopalisk w latach 1958–1960*, WA XXIX/3, 250–288.

“WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE” – A PANORAMA OF ONE HUNDRED AND FIFTY YEARS OF POLISH PREHISTORIC ARCHAEOLOGY

SUMMARY

“Wiadomości Archeologiczne” was first issued in 1873 (Fig. 1) as a periodical characteristic of its time that gathered together aspiring archaeology enthusiasts. This first edition had only four volumes, which appeared at ever-increasing intervals (1873; 1874; 1876; 1882), seemingly indicating the growing difficulties in financing the journal and probably also in filling it with content. Despite these troubles, the editors managed to ensure a good scientific level and attracted the participation of competent authors, among whom the most important figure was undoubtedly Zygmunt Gloger, an outstanding ethnologist and one of the then most proficient researchers of antiquities.

In 1920, after a nearly forty-year-long hiatus, “Wiadomości Archeologiczne” was resurrected in a completely different form, as an official organ of the state office of archaeological conservation (Fig. 2); its editor was a young, less than thirty-year-old assistant professor, and soon professor, of the University of Warsaw, Włodzimierz Antoniewicz, who, back then, was gaining prominence among the Warsaw archaeological community. The new profile of “Wiadomości Archeologiczne” was reflected in a whole series of articles devoted to the problems of protecting archaeological heritage and the organisation of archaeology as well as education, including calls for the introduction of the study of

archaeology in middle schools. After a few years, an important change took place: the issue of “Wiadomości Archeologiczne” was taken over by the newly established State Archaeological Museum (Fig. 3), and the editorship automatically passed into the hands of the director of said institution.

A special case was Volume XVI, planned as a jubilee book of Józef Kostrzewski. This volume is a good illustration of the state of Polish archaeology at the end of the interwar period: the focus on finds from the area of the Second Polish Republic is evident, and, more importantly, almost all the texts on prehistoric archaeology try to demonstrate the “indigeness” of the Slavs, thus dealing with a problem of little interest beyond Poland, which, all in all, gives an image of a rather parochial discipline focused on its internal problems. The fate of the discussed volume of “Wiadomości Archeologiczne” added to its peculiar significance: it was destroyed during World War II and restored in 1948 (Fig. 4), thus marking the end of the interwar period and the beginning of a new stage.

The first post-war edition of “Wiadomości Archeologiczne” – Volume XVII, prepared from scratch – came out with a marked delay in 1950 (Fig. 4). Of note are two articles devoted to Balt archaeology, which, as it were, would become one of the main subjects tackled in the journal throughout the rest of the 20th century and the beginning of the next one. On the other hand, the second part of Volume XVII, combining issues 2–4, is a surprisingly modern monograph of the Neolithic settlement at Ćmielów, with a set of natural science analyses that is impressive even today. After a few years, the editors of “Wiadomości Archeologiczne” succeeded in achieving a quarterly rhythm of publishing new issues, as was planned already back in the interwar period (Fig. 6). Starting in the late 1960s, synthetic articles, including large parts of doctoral dissertations, appeared more and more frequently. Of major significance is an article by Teresa Liana devoted to the chronology of the early Roman period in the Przeworsk culture. The article established a framework of relative chronology that lasted for over a dozen years, and, at the same time, along with a whole series of publications printed quite coincidentally in the same year 1970, signalled the distancing of Polish protohistoric archaeology from the parochial fossil of the unchanging “pre-Slavic Venetian culture” whose territory overlapped the borders of the Polish People’s Republic. The result was the creation of a new picture of the prehistory of the lands

of present-day Poland at the end of the 1st millennium BCE and in the first half of the 1st millennium CE.

In the 1980s, the deepening crisis caused increasing publishing delays, lasting up to six years by the end of the decade. On the other hand, this situation made it possible to profile individual issues, which would focus on the Stone Age, the Bronze Age along with the early Iron Age, or Balt archaeology (Fig. 7). Despite all the difficulties, “Wiadomości Archeologiczne” became at that time a forum where representatives of the next generation of Polish archaeologists, including young employees of the State Archaeological Museum attracted to the institution by Jan Jaskanis, its director since 1981, could present the results of their research.

The next great “nationwide” transformation that occurred in 1989 did not abruptly improve the situation of “Wiadomości Archeologiczne” – delays in the publication of the successive issues occurred until the end of the last decade of the 20th century, which prompted the editors to change the publication rate to once a year. Since the publication of the anniversary Volume LVI “On the 130th anniversary of Volume I”, published in 2003, and the seventy-fifth anniversary of the State Archaeological Museum, the subtitle “Organ of Archaeological Museology and Conservation” (Fig. 8) was also dropped – the decision reflected the profile of the journal focused on presenting results of scientific research. The consequence was the expansion of the *Dissertations* (Polish: *Rozprawy*) section, which included more and more articles in congressional languages, while the *Materials* (Polish: *Materiały*) section began to be dominated by extensive monographs on archaeological sites. At the same time, there was a clear expansion of the spectrum of topics to include subjects concerning areas beyond Poland. “Wiadomości Archeologiczne” of the Third Polish Republic thus clearly avoided the weaknesses of the interwar years.

The latest volumes, whose value for illustrating the panorama of Polish prehistoric archaeology is still difficult to assess, have brought modernised layout and publications by the youngest generation of archaeologists, growing and studying under completely different conditions from their predecessors. It remains to be hoped that this new generation, just entering scientific life, will be able to shape the image of Polish archaeology *sine ira et studio*, without experiencing nationwide cataclysms and scientific crises, filling successive volumes of “Wiadomości Archeologiczne” with needed content.

Translation: Kinga Brzezińska

WYKAZ SKRÓTÓW TYTUŁÓW CZASOPISM I WYDAWNICTW WIELOTOMOWYCH

ABBREVIATIONS OF PERIODICALS' AND SERIAL PUBLICATIONS' TITLES

AAC	– „Acta Archaeologica Carpathica”, Kraków
AAHung.	– „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae”, Budapest
AFB	– „Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege”, Berlin (Stuttgart)
Amtl. Ber.	– „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturgeschichtlichen, vorgeschichtlichen und volkskundlichen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr...”, (później: „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturhistorischen, archaeologischen und ethnologischen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr...” oraz „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturgeschichtlichen, vorgeschichtlichen und volkskundlichen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr...”), Danzig
APolski	– „Archeologia Polski”, Warszawa
APS	– „Archeologia Polski Środkowowschodniej”, Lublin (wcześniej: Lublin-Chełm-Zamość)
AR	– „Archeologické rozhledy”, Praha
B.A.R. Int. Series	– British Archaeological Reports, International Series, Oxford [BAR Publishing]
BerRGK	– „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission”, Frankfurt a.M.-Berlin
BJahr.	– „Bonner Jahrbücher”, Köln/Bonn
BMJ	– „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern”, Lübstorf (wcześniej: „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg. Jahrbuch ...”, Schwerin/Rostock/Berlin)
CRFB	– Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum
FAP	– „Fontes Archaeologici Posnanienses” (wcześniej: „Fontes Praehistorici”), Poznań
Inf.Arch.	– „Informator Archeologiczny. Badania rok ...”, Warszawa
InvArch.	– „Inventaria Archaeologica, Pologne”, Warszawa-Łódź
JmV	– „Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte”, Halle/Saale
JRGZM	– „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz”, Mainz
KHKM	– „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, Warszawa
KSIA	– Краткие сообщения Института археологии Академии наук СССР, Москва
MIA	– Материалы и исследования по археологии СССР, Москва
MatArch.	– „Materiały Archeologiczne”, Kraków
MS	– „Materiały Starożytne”, Warszawa
MSiW	– „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne”, Warszawa
MSROA	– „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”, Rzeszów-Krosno-Sandomierz-Tarnów (-Przemyśl/Tarnobrzeg)
MZP	– „Materiały Zachodniopomorskie”, Szczecin
PA	– „Památky archeologické” (wcześniej: „Památky archeologické a místopisné”), Praha
PArch.	– „Przegląd Archeologiczny”, Poznań
PMMAE	– „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna”, Łódź
PomAnt	– „Pomorania Antiqua”, Gdańsk
Prahistoria ziem polskich	– <i>Prahistoria ziem polskich</i> , tom I: <i>Paleolit i mezolit</i> (red. W. Chmielewski, W. Hensel), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975; tom II: <i>Neolit</i> (red. W. Hensel, T. Wiślański), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom III: <i>Wczesna epoka brązu</i> (red. A. Gardawski, J. Kowalczyk), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978; tom IV: <i>Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego</i> (red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom V: <i>Późny okres lateński i okres rzymski</i> (red. J. Wielowiejski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981 [Ossolineum]
Prussia	– „Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia” (później: „Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde”), Königsberg.
PZ	– „Praehistorische Zeitschrift”, Berlin-New York
RArch.	– „Recherches Archéologiques”, Kraków
RB	– „Rocznik Białostocki”, Białystok
RGA	– Reallexikon der Germanischen Altertumskunde: 1. edycja: J. Hoops (wyd.), tomy 1–4 (K.J. Trübner, Straßburg 1911–1919), 2. edycja: H. Jankuhn, H. Beck i in. (wyd.), tomy 1–35 (Walter de Gruyter/De Gruyter, Berlin-New York 1973–2007).
RO	– „Rocznik Olsztyński”, Olsztyn
RosArh.	– „Российская археология”, Москва
SJahr.	– „Saalburg Jahrbuch”, Berlin-New York
SLA	– „Slovenská archeológia”, Bratislava
SovArh.	– „Советская археология”, Москва
SprArch.	– „Sprawozdania Archeologiczne”, Kraków

SprPMA	– „Sprawozdania P.M.A.”, Warszawa
WA	– „Wiadomości Archeologiczne”, „Wiadomości Archeologiczne. Spostrzeżenia lat ostatnich w dziedzinie starożytności krajowych. Czasy przedhistoryczne” (I–IV – 1873–1882); „Wiadomości Archeologiczne. Organ Państwowego Głównego Konserwatorium Zabytków Przedhistorycznych” (V–IX – 1920–1925); „Wiadomości Archeologiczne. Organ Państwowego Muzeum Archeologicznego” (X–XXII – 1929–1955); „Wiadomości Archeologiczne” (XXIII–XXXI – 1956–1966), „Wiadomości Archeologiczne. Organ Muzealnictwa i Konserwatorstwa Archeologicznego” (XXXII–LV – 1966–2001); „Wiadomości Archeologiczne” (od LVI – 2002), Warszawa
ZfE	– „Zeitschrift für Ethnologie”, Berlin
ZNUJ	– „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Kraków
ZOW	– „Z otchłani wieków”, Warszawa

WYKAZ SKRÓTÓW NAZW WYDAWNICTW

ABBREVIATIONS OF PUBLISHING HOUSES NAMES

FBAPKJ	– Fundacja Badań Archeologicznych imienia Profesora Konrada Jażdżewskiego (Łódź)
FMAB	– Fundacja Monumenta Archaeologica Barbarica (Warszawa)
FPIAUW	– Fundacja Przyjaciół Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego (Warszawa)
IAE PAN	– Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk (Warszawa)
IA UG	– Instytut Archeologii Uniwersytetu Gdańskiego (Gdańsk)
IA UJ	– Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego (Kraków)
IA UŁ	– Instytut Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego (Łódź)
IA UMCS	– Instytut Archeologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej (Lublin)
IA UW	– Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego (Warszawa)
MAE	– Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi (Łódź)
MAG	– Muzeum Archeologiczne w Gdańsku (Gdańsk)
MAK	– Muzeum Archeologiczne w Krakowie (Kraków)
MfVF	– Museum für Vor- und Frühgeschichte, Staatliche Museen zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz (Berlin)
MKiDN	– Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (Warszawa)
MSHM	– Muzeum Starożytnego Hutnictwa Mazowieckiego im. Stefana Woydy (Pruszków)
OODA	– Ośrodek Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego (Warszawa)
Ossolineum	– Wydawnictwo Ossolineum (Wrocław), dawn. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Wydawnictwo (w latach 1953–1990 – wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk)
PAU	– Polska Akademia Umiejętności (Kraków)
PMA	– Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie (Warszawa)
PWN	– Państwowe Wydawnictwo Naukowe (Warszawa)
RGZM	– Römisch-Germanische Zentralmuseum (Mainz)
SNAP	– Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich
UJ	– Uniwersytet Jagielloński (Kraków)
UŁ	– Uniwersytet Łódzki (Łódź)
UAM	– Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (Poznań)
UMCS	– Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej (Lublin)
UW	– Uniwersytet Warszawski (Warszawa)
WA UW	– Wydział Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego (Warszawa)
ZBSA	– Zentrum für Baltische und Skandinavische Archäologie (LEIZA-ZBSA) (Schleswig), dawn. Zentrum für Baltische und Skandinavische Archäologie – Stiftung Schleswig-Holsteinische Landesmuseen Schloss Gottorf

Sprzedaż / Retail:
Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa

Sprzedaż wysyłkowa / Mail order:
tel./phone: +48 22 5044 899
e-mail: wydawnictwapma@pma.pl

Państwowe Muzeum Archeologiczne. Warszawa 2023. Wydanie I. Nakład 350 egz.

Druk i oprawa: Bis-ART Drukarnia Krystyna Białaszewska, ul. Kielecka 39/5, 02-530 Warszawa